

Natuurhistorisch Maandblad

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

TUNNELVISIE

Op 17 november 2008 kwam de onheilstijding dat de IJzeren Rijn grotendeels over het bestaandetracé wordt gereactiveerd. Er is alleen een aanpassing gepland rond Roermond, met name om geluidsoverlast voor de bewoners langs het spoor te voorkomen. Zoals de plannen nu zijn moet het tracé in 2018 in gebruik genomen kunnen worden. Welke maatregelen er precies worden uitge-

FOTO: A. LENDERS

gevoerd om de bestaande natuur te ontzien is vooralsnog onbekend. Wel is duidelijk dat het Nationaal Park De Meinweg wordt onder-tunneld. Hierbij maakt het overigens nogal verschil uit of de tunnel vanuit de bovengrond wordt uitgegraven of ondergronds wordt ge-boord. Omdat in de bestaande milieueffectrapportage is uitgegaan van ongeveer de helft van de nu 70 geplande treinbewegingen en ook de bouwwijze van de tunnel niet is meegenomen, zullen de milieustudies in elk geval over moeten. Kortom er blijven nog veel vragen, waarbij het budget nog vele malen zal worden overschreden en waarvan ik hoop dat de kosten het schip uiteindelijk zullen doen keren.

De enig juiste afweging in deze zaak heeft met gezond verstand te maken, en dat is nu precies wat ik ProRail en de verantwoordelijke politici aan alle zijden van de grens zo graag zou gunnen. We hebben inmiddels tot in het ridicule de nodige tunnelervaring in het Limburgse. Onze provincie staat zowel in binnen- als buitenland wat dat betreft sterk op de kaart. De A73-tunnels in Roermond en Swalmen zijn een bron van ergernis voor bijna heel ondernemend West-Europa. En in dit verband kan ik het toch niet nalaten om even terug te grijpen op de voorkeur van de natuurbescherming voor deze autosnelweg aan de westzijde van de Maas, die behalve tot minder natuurschade, minder hoge kosten ook tot minder (geen) tunnels zou hebben geleid.

Het volgende tunnelplan ligt alweer klaar. Maastricht is enthousiast over de onlangs gepresenteerde plannen voor ondertunneling van de A2 als stadstraverse. De ambities reiken ook bij dit project tot in de hemel. Verschillende consortia hebben hun plannen gepresenteerd. De eerlijkheid gebiedt daarbij te zeggen dat sommige voorstellen een aardige natuurlijke inbedding niet ontzegd kan worden. Maar de ervaring leert dat het beter is niet gelukkig te worden van voor-

nemens, omdat bij de uitvoering van projecten de oorspronkelijke plannen slecht zelden worden gerealiseerd.

En zo tunnelen we wat af met onze Limburgse minister die hoe langer hoe meer opereert als een blinde mol. In dat verband is het misschien ook aardig om te weten dat Spaanse en Britse onderzoekers recent hebben gevonden dat mollen niet slechtziend zijn omdat ze hun ogen niet ge-

bruiken, maar dat de oorzaak gezocht moet worden in een genetisch defect. De evolutiegedachte gaat hierbij dus niet op, wat in de metafoor met onze minister dus niet veel hoop geeft.

Wormen zorgen voor een goede doorluchting van de grond. Bovendien zetten ze veel humusmateriaal om in anorganische meststoffen die direct weer voor planten beschikbaar zijn. Hierdoor hebben wormen een grote bijdrage aan de vruchtbaarheid van de bodem. In dat opzicht zijn er parallellen met menselijke natuurbeschermers die er op een (vaak) onopvallende manier voor zorgen dat deze wereld gezond en leefbaar blijft voor plant en dier, én voor hun eigen soort.

Wie vaker gehengeld heeft weet dat je regenwormen het beste vangt met een riek. Niet door de grond om te doen, maar door de vork stevig in de grond te steken en vervolgens tegen de steel te tikken. Door de voorplantende trillingen komen de regenwormen vaak met tientallen tegelijk uit de grond. In Amerika noemen ze dit *worm grunting*. Ze gebruiken daar overigens ook een iets andere techniek. Door met een ijzeren staaf over een in de grond geslagen paal te strijken ontstaat een brommend geluid dat eenzelfde uitwerking heeft op de wormen. Het gedrag berust in feite op een imitatie van graafwerk door een mol, waarbij onderzoek heeft uitgewezen dat meer dan de helft van de wormen de bodem verlaat als een mol in aantocht is.

Ik denk dat de minister van Rijkswaterstaat eenzelfde grunting-effect heeft op de meeste natuurbeschermers, maar tevens hoe langer hoe meer op andere mensen die de leefbaarheid hoog achten. Ook zij komen gelukkig steeds vaker en massaler uit hun hollen zodra de politiek weer met een of andere tunnelvisie begint te trillen.

Het dal van de Eyserbeek

IMPRESSIE VAN HET GENOOTSCHAPSWEEKEND IN 2008

O. Op den Kamp, Canisiusstraat 40, 6462 XJ Kerkrade

B. Jeuken, Berghof 2, 5993 XE Maasbree

S. Keulen, Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg

J. Regelink, Heuvenseweg 13, 6991 JH Rheden

G. Verschoor, Keutenberg 1, 6305 PP Schin op Geul

Het dal van de Eyserbeek is een afwisselend gebied in het hart van Zuid-Limburg. In de directe omgeving ligt een groot aantal, gevarieerde natuurrijke gebieden. Deze lopen uiteen van de meanderende Eyserbeek en zijn oevers, via de bloemrijke hooilanden van de Piepert tot de bossen op de plateaus, zoals het Eyserbos. Tijdens het Genootschapsweekend van 6 tot 8 juni 2008 werd het dal van de Eyserbeek en wijde omgeving door ruim 40 personen geïnventariseerd op het voorkomen van planten en allerlei groepen dieren. Het centrale thema was holle wegen en wegbermen en in het kader hiervan werden niet alleen genoemde elementen, maar ook de bermen van het spoortraject van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) in kaart gebracht.

HET ONDERZOEKSGBIED

Het onderzochte gebied was geconcentreerd rondom het dal van de Eyserbeek. Hiertoe werden de graslanden langs de Eyserbeek, het Eyserbos, de Wahlwiller Graven en de Klingeleberg onderzocht, maar ook enkele verderaf gelegen gebieden zoals het Imstenraderbos. De graslanden in het dal van de Eyserbeek bestaan

enerzijds uit intensief gebruikte weilanden met veel Engels raai-gras (*Lolium perenne*), en anderzijds uit bloemrijke kalkgraslanden en bermen zoals de Doeveberg. Ertussen liggen vaak de voor Zuid-Limburg typische graften [figuur 1]. Het Eyserbos is een op de plateaurand gelegen boscomplex met zowel loof- als naaldbos op een grotendeels voedselarme bodem. De zuidrand van het bos groeit op een kalkrijke bodem. Naast Haagbeuken (*Carpinus betulus*) groeien er voornamelijk Zomereiken (*Quercus robur*) en opvallend veel Zoete kersen (*Prunus avium*). De Wahlwiller Graven liggen op de zuidrand van het plateau tussen het Eyserbos en het Selzerbeekdal. Het betreft een complex van graften met veel Sleedoorn (*Prunus spinosa*) en meidoorn (*Crataegus spec.*). Daarnaast ligt op de nabijgelegen Kruisberg bij Wahlwiller een onkruidakker met een rijke akkerflora. De Klingeleberg is een klein, geïsoleerd gelegen, kalkgrasland ten westen van Simpelveld (WILLEMS, 2007). Het Imstenraderbos is een oud loofbos met ertussen stroken weiland. Een opvallend landschapselement is de spoorlijn van het Miljoenenlijntje tussen Simpelveld en Wijlre [figuur 2].

INVENTARISATIES

Na een inleidende lezing over kalkgraslandbeheer door Toos van Noordwijk en Nina Smits op vrijdagavond trokken de eerste groepen het veld in op zoek naar nachtvlinders en vleermuizen. Zaterdag gingen verschillende groepen op pad om de flora en verschillende faunagroepen zoals vogels, zoogdieren en wilde bijen in kaart te brengen. Speciale aandacht ging uit naar de flora langs het spoortraject van de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij. De nacht van zaterdag op zondag werd wederom gebruikt voor onderzoek aan nachtvlinders en vleermuizen. Zondag waren de activiteiten vergelijkbaar met die van zaterdag, alleen werd door één groep apart aandacht besteed aan mollusken.

Het weer was helaas niet ideaal. Zaterdag regende het voortdurend en zondag was het een groot deel van de dag bewolkt. Er stond een zwakke tot matige westenwind (windkracht 2 Beaufort). Tijdens de avonden was

FIGUUR 1

Graften bij Eyserbeek (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 2

Insnijding van het Miljoenenlijntje nabij Eys
(foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

Eys kan worden opgedeeld in twee soorten milieus. De grazige stukken met Glanshaver (*Arrhenaterum elatius*) zijn niet erg bloemrijk, maar er groeit wel een aantal bijzondere soorten tussen het gras waaronder Wilde marjolein (*Origanum vulgare*), Geel walstro (*Gallium verum*), Beemd-kroon (*Knautia arvensis*), Rapunzelklokje en Blaassilene (*Silene vulgaris*). Een ander gedeelte draagt meer het karakter van een hellingbos en bestaat uit een strook met Gewone es (*Fraxinus excelsior*) en iep (*Ulmus spec.*) waar in de ondergroei veel Klimop (*Hedera helix*) groeit. Daartussen groeien typisch Zuid-Limburgse bossoorten

het weliswaar droog, maar al met al waren het niet de ideale avonden om nachtvlinders en vleermuizen te observeren

zoals Gevlekte aronskelk (*Arum maculatum*), Gewone salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*), Eenbloemig parelgras (*Melica uniflora*) en Bosrank (*Clematis vitalba*).

FLORA

O.P.J.H. Op den Kamp

Miljoenenlijntje

Tijdens het weekend werd onder meer de flora langs het Miljoenenlijntje tussen Simpelveld en Wijlre in kaart gebracht. Het spooremlacement in Simpelveld [figuur 3] was goed voor een groot aantal bijzondere soorten waaronder Gele kamille (*Anthemis tinctoria*), Rozetsteenkens (*Arabis arenosa*), Kleine leeuwenbek (*Chaenorhinum minus*), Zilverhaver (*Aira caryophylla*), Kleine bergsteentijm (*Clinopodium calamintha*), Rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*), Vroege haver (*Aira praecox*) en Grijs havikskruid (*Hieracium praealtum*). De minder intensief gebruikte delen van dit emplacement zijn het bloemrijkst, hoewel de meest bijzondere soorten juist op kale plekken tussen de rails groeien omdat ze een voorkeur vertonen voor droge of warme standplaatsen. Deze bijzondere soorten zijn door hun standplaats extra gevoelig voor gifspuiten en andere beheersmaatregelen tussen en langs de rails.

Het gedeelte van het spoor tussen het seinhuisje bij Simpelveld en

Overige gebieden

Een fraaie vondst op flora-gebied was Wild kattenkruid (*Nepeta cataria*) een zeer zeldzame soort die in de berm van een holle weg nabij de insnijding van het Miljoenenlijntje groeide [figuur 4] (OP DEN KAMP, 2009). Verder groeide hier de eveneens zeer zeldzame Aardkastanje (*Bunium bulbocastanum*).

Op de Doeveberg werden diverse typisch Zuid-Limburgse kalkplanten gevonden, onder meer Aardkastanje en Grote centaurie (*Centaurea scabiosa*). Op de Klingeleberg groeiden Aardkastanje, Kalkwalstro (*Galium pumilum*), Aarddistel, Klavervreter (*Orobancha minor*), Geelhartje (*Linum catharticum*) en Gewone agrimonie (*Agrimonia eupatoria*).

In de Wahlwiller Graven waren kalkplanten als Grote centaurie, Hokjespeul (*Astragalus glycyphyllos*), Harige ratelaar (*Rhinanthus alectorolophus*), Geel walstro en Wilde marjolein te zien. Op de akker van Staatsbosbeheer op de Kruisberg werden akkeronkruiden zoals Akkerboterbloem (*Ranunculus arvensis*), Korenbloem (*Centaurea cyanus*), Kleine leeuwenbek (*Chaenorhinum minus*), Naakte lathyrus (*Lathyrus aphaca*), Groot spiegelklokje (*Legousia speculum veneris*) en Kleine wolfsmelk (*Euphorbia exigua*) gestreept.

MOLLUSKEN

S. Keulen

Op zondag werden vier gebieden op mollusken geïnventariseerd. Dit gebeurde enerzijds door gericht te zoeken en mollusken op het oog te verzamelen en anderzijds door het nemen van

FIGUUR 3

Spooremlacement Simpelveld met veel Gele kamille (*Anthemis tinctoria*) en Hazenpootje (*Trifolium arvense*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 4

Holle weg bij Cartils (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

strooiselmonsters die thuis verder werden onderzocht. Het eerste gebied was de Doeveberg in Eys. Hier is een tiental soorten aangetroffen waaronder enkele typische soorten van kalkgraslanden, zoals de Heideslak (*Helicella itala*), Fraaie jachthorenslak (*Vallonia pulchella*) en het Mostonnetje (*Pupilla muscorum*).

Het volgende excursiepoint bestond uit cultuurgrasland en graften aan de Eysersweg [figuur 1] die in bezit zijn van Stichting het Limburgs Landschap. Hier zijn slechts vier algemene soorten aangetroffen, waaronder Wijngaardslak (*Helix pomatia*) [figuur 5] en Gewone haarslak (*Trichia hispida*). Cultuurgraslanden zijn in het algemeen soortenarm wat mollusken betreft en deze vormen geen uitzondering.

Vervolgens werd het Bulkemsbroek, een vochtig gebied aan weerszijden van de Eysersbeek, onderzocht. In de nattere delen zijn uitgebreide zeggevegetaties aanwezig, die gewoonlijk een groot aantal soorten mollusken herbergen. Natuurlijk is druk gezocht naar de Zeggekorfslak (*Vertigo moulinsiana*) die graag verblijft in dergelijke vegetaties. Deze soort is er echter niet aangetroffen, zodat in Zuid-Limburg buiten het dal van de Geleenbeek nog steeds geen enkele populatie van deze interessante soort bekend is. In totaal zijn hier 16 soorten aangetroffen, waaronder enkele van de Rode lijst (NEDERLANDSE MALACOLOGISCHE VERENIGING, 2004) zoals Kleine blinkslak (*Aegopinella nitidula*) en Gladde clausilia (*Cochlodina laminata*).

Tot slot is de Klingeleberg bemonsterd, eveneens een grasland op kalk met een opvallend hoge, kruidenrijke begroeiing dat beheerd wordt door Stichting het Limburgs Landschap. De meest karakteristieke soort is de Heideslak. Ook de Dwerg-korfslak (*Vertigo pygmaea*), een Rode lijstsoort, is hier waargenomen.

SOLITAIRE BIJEN OP SPOOREMPLACEMENT SIMPELVELD

B. Jeuken

Op het spoorwegemplacement in Simpelveld [figuur 3] is gezocht naar solitaire bijen. Dit gebeurde door in de regen de bloemen af te zoeken op slapende of schuilende exemplaren. Op het terrein werden acht verschillende soorten bijen gevonden, waaronder enkele bijzondere. Hieronder wordt kort ingegaan op de ecologie van de gevonden soorten.

De Knautiabij (*Andrena hattorfiana*), Nederlands grootste zandbij met een rood gekleurd achterlijf, verzamelt haar nectar vrijwel alleen op Beemdkroon en Duifkruid (*Scabiosa columbaria*). Het is een zeldzame soort uit het zuidoosten van Nederland die leeft langs bloemrijke bosranden, in spoorwegber-

men, in hooilanden en op dijken. De Klavermetselbij (*Osmia ravouxi*) is een zeldzame soort die alleen op de kalkgraslanden in Zuid-Limburg te vinden is (PEETERS *et al.*, 1999) en haar nectar op Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*) verzamelt. De Kleine wolbij (*Anthidium punctatum*) is een minuscule bij die in Nederland alleen langs de kust en in Limburg te vinden is (PEETERS *et al.*, 1999). Deze fraaie bij zoekt nectar op Gewone rolklaver en Slangenkruid (*Echium vulgare*). De overige gevonden soorten zijn wat algemener. In de bloemen van Slangenkruid werd de Slangenkruidbij (*Osmia adunca*) gevonden. Deze bij komt verspreid over Zuid-Nederland voor (PEETERS *et al.*, 1999). Op Heggenrank (*Bryonia dioica*) werd het Heggenrankbijtje (*Andrena florea*) [figuur 6] aangetroffen. De aanwezigheid van Heggenrank is de cruciale levensvoorwaarde voor deze soort. De soort is daarom vrij algemeen in Zuid-Limburg en het oostelijk rivierengebied, het hoofdverspreidingsgebied van de Heggenrank in Nederland (PEETERS *et al.*, 1999).

In Rapunzelklokjes werden slapende Grote klokjesbijen (*Chelostoma rapunculi*) gevonden; de mannetjes slapen en schuilen in de klokjes, de vrouwtjes verblijven in de nesten in hout of in rietstengels. Vanwege de zeldzaamheid van klokjes (*Campanula spec.*) in ons land is de Grote klokjesbij ook vrij zeldzaam.

Twee aangetroffen soorten vertonen een voorkeur voor spoorterreinen. De Weidemaskerbij (*Hylaeus gibbus*) is een soort van droge en

FIGUUR 5

Wijngaardslakken (*Helix pomatia*)
(foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 6

Heggenrankbij (*Andrena flora*) slapend in een bloem van Heggenrank (*Bryonia dioica*)
(foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

warme gebieden, zoals spoorterreinen. Ze nestelt in dorre stengels van bramen (*Rubus spec.*) en in gaten in hout. Nectar zoekt de Weidemaskerbij onder meer op bramen. De voor het verzamelen van nectar op Wilde reseda (*Reseda lutea*) aangewezen Resedamaskerbij (*Hylaeus signatus*) is door de standplaats van haar voedselplant vaak te vinden op spoorwegemplacementen en in de duinen. Maskerbijen verzamelen hun stuifmeel niet via haren op het lichaam, maar nemen het via de mond op om het in het nest weer uit te spugen. Ook algemene soorten als de Gewone behangersbij (*Megachile versicolor*), een algemene bij van hogere zandgronden en kustduinen, het Roodgatje (*Andrena haemorrhoa*) en de Poldermaskerbij (*Hylaeus confusus*) werden aangetroffen.

NACHTVLINDERS

G. Verschoor

Methode

Op vrijdagavond 6 juni en zaterdagavond 7 juni werden vanaf 22.00 uur tot circa 3.00 uur nachtvinders geobserveerd met laken en HPL-lamp (hogedruk kwiklamp). Daarnaast werden op beide avonden twee kistvallen geplaatst met een 12 V blacklight-lamp [figuur 7]. Vrijdagavond werd gekeken op de picknickweide aan de Kruishoe-

veweg nabij de Wrakelberg. De vegetatie van deze picknickweide is te karakteriseren als een soortenrijk kalkgrasland. Zaterdagavond werd gekeken op de picknickweide aan de noordkant van het Eyserbos langs de Moorheideweg. Deze locatie bestaat uit een soortenarm grasland met loofhoutaanplant aan de rand van het Eyserbos. Op zaterdagavond is de opstelling aangevuld met een 220 V black-light spaarlamp en een kistval met 260 W ML-lamp. Er is op beide avonden alleen gekeken naar de macro-nachtvinders. Voor de determinatie en de beschrijving van de status van de soorten is gebruik gemaakt van WARING & TOWNSEND (2006).

Resultaten van het onderzoek

In totaal werden 41 soorten macro-nachtvinders geobserveerd, 26 soorten op de Wrakelberg en 27 soorten bij het Eyserbos. Een ruime meerderheid van het aantal nachtvindersoorten (ruim 70%) werd slechts op één avond aangetroffen. Van de overige 30% (12 soorten) werd vaak slechts één exemplaar per avond gezien. Uitzonderingen hierop waren de waarnemingen van de Houtspaander (*Axyليا putris*) en de Gewone breedvleugelluil (*Diarsia rubi*) op de Wrakelberg, en de Kleine groenuil (*Earias clorana*) en de Witvleक्सпиккелspanner (*Melanthia procellata*) in het Eyserbos. De meest getelde soort was de Witte tijger (*Spilosoma lubricipeda*), gevolgd door Appeltak (*Campaea margaritata*), Gelobd halmuultje (*Oligia strigilis*) en Stro-uiltje (*Rivula sericealis*). In totaal werden op de Wrakelberg 43 macro-nachtvinders gevangen en in het Eyserbos 32. Hiermee lopen beide gebieden niet ver uiteen in diversiteit, maar wel in waargenomen aantallen.

De aantallen bijzondere soorten die in beide gebieden zijn waargenomen lopen nauwelijks uiteen met drie (zeer) zeldzame soorten op de Wrakelberg tegen één zeer zeldzame soort bij het Eyserbos. Zowel op de Wrakelberg als bij het Eyserbos werd de als zeer zeldzaam te boek staande Witvleक्सпиккелspanner (*Melanthia procellata*) aangetroffen. Dit is echter in Zuid-Limburg een veel aangetroffen soort (VERSCHOOR *et al.*, 2008), welke dit jaar zelfs voor het eerst is aangetroffen in Midden-Limburg (NML PROJECT, 2008). De zeer zeldzame Witte hermelijnvlinder (*Cerura erminea*) [figuur 8] werd alleen op de Wrakelberg aangetroffen. Deze vlinder leeft van populier (*Populus spec.*) en wilg (*Salix spec.*), in bossen langs rivieren en andere vochtige plaatsen met de waardbomen, en komt voornamelijk voor in Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant en Midden-Limburg (WARING & TOWNSEND, 2006; VLINDERSTICH-

FIGUUR 7

Opstelling voor het observeren van nachtvinders (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 8

Witte hermelijnvlinder (*Cerura erminea*), waargenomen op de Wrakelberg (foto: J. Boeren).

TING, 2008). Helemaal geen typische soort van de kalkgraslanden van Zuid-Limburg dus en daarom is de waarneming van deze soort des te opvallender. Het zou ook de zuidelijkste waarneming van deze vlinder in Nederland betekenen; de vlinder is niet eerder ten zuiden van Sittard geobserveerd (VLINDERSTICHTING, 2008). Wel is in 2008 nog een dode rups gevonden in Landgraaf (bron: waarneming.nl). Dicht in de buurt van de waarnemingslocatie staat langs de Wrakelbergerweg wel een tiental (knot)wilgen, waar de soort een populatie zou kunnen hebben.

Op de Wrakelberg werd eveneens de zeldzame Bruine sikkelluil (*Laspeyria flexula*) aangetroffen. Deze soort heeft diverse korstmossoorten als waardplant en leeft in bossen, struwelen, parken en oude boomgaarden, en kan verspreid over het land worden aangetroffen (WARING & TOWNSEND, 2006). Met het grote aantal graften op de Wrakelbergen goed ontwikkelde zoomvegetaties met voornamelijk Sleedoorn is de voorkeursbiotoop van deze soort op de Wrakelberg volop aanwezig. Opvallend is eveneens het percentage soorten dat volgens WARING & TOWNSEND (2006) kenmerkend is voor de zand- en duinregio (18%). Ook bij het Eyserbos ontbraken zulke soorten niet, maar hier lag het percentage lager (12%). Mogelijk dat de binding van deze soorten aan voedselarm loofbos een grote rol speelt. Niet zeldzaam maar spectaculair vanwege zijn formaat was de vangst van de Lindepilstaart (*Mimas tiliae*), die eenmaal op het laken afgekomen dit de hele avond niet meer verlaten heeft.

ZOOGDIEREN

J. Regelink

Vleermuizen

In de avond en nacht werden terreinbezoeken gebracht om een indruk te krijgen van de aanwezige vleermuizen. Tijdens deze excursies werd met behulp van batdetectoren naar vleermuizen geluisterd. Hierbij zijn alleen algemene soorten als Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*), Rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*) en Laatvlieger (*Eptesicus serotinus*) waargenomen. Met behulp van mistnetten zijn gedurende twee nachten vleermuizen gevangen. Hierbij werden in het Eyserbos Gewone dwergvleermuis, Gewone grootoorvleermuis (*Plecotus auritus*) en Vale vleermuis (*Myotis myotis*) [figuur 9] gevangen.

Om het habitatgebruik van de Vale vleermuis te onderzoeken en de verblijfplaats op te sporen is een mannelijk dier met een klein zendertje uitgerust. Met behulp van een richtingsgevoelige antenne kon het dier gevolgd worden. Zodoende werd vastgesteld dat het dier in het Eyserbos, langs de Geul en in het Schweibergerbos foerageerde. Met behulp van het onderzoek kon eveneens de verblijfplaats van de vleermuis worden achterhaald, namelijk een bijgebouw van het klooster in Wittem. Aangezien het een mannelijk dier betreft is het zeer onwaarschijnlijk dat hier een kraamkolonie (met vrouwtjes dus) aanwezig is. Het is wel mogelijk dat hier een aantal mannetjes (of jonge vrouwtjes) bij elkaar zit. Dit is echter niet verder onderzocht.

Ook in het Imstenraderbos werden vleermuizen gevangen. Hier werd naast de Gewone dwergvleermuis, wederom een Vale vleermuis ge-

vangen. Ditmaal betrof het een vrouwtje, dat in het voorgaande jaargezooagd had. Via zenderonderzoek kon worden achterhaald dat dit dier afkomstig was van een 15 kilometer verderop in het Belgische plaatsje Moresnet gelegen kasteeltje. Bij een bezoek aan de zolder van het kasteeltje bleek het om een kraamkolonie te gaan, waar op dat moment 15 exemplaren tussen de balken hingen. Tijdens het uitvliegen zijn met behulp van een batdetector 81 uitvliegende Vale vleermuizen geteld. De waarnemingen van Vale vleermuizen kunnen als zeer bijzonder worden beschouwd. Het betreft de derde en vierde vangst gedurende het zomerseizoen in Zuid-Limburg in de afgelopen tien jaar. De Vale vleermuis komt in Nederland enkel in Zuid-Limburg voor. In de winter worden in ondergrondse groeves ongeveer 40 exemplaren geteld (mondelijke mededeling Vilmar Dijkstra). Verspreidingsgegevens uit de zomerperiode van de Vale vleermuis zijn weinig tot niet bekend. En dat terwijl de soort is opgenomen als beschermingswaardige soort binnen Natura 2000, waarvoor specifieke gebieden zijn aangewezen. In Nederland is van deze soort geen kraamkolonie bekend en deze Belgische kolonie is dan ook de eerste waarbij zeker werd vastgesteld dat de hier aanwezige dieren op Nederlands grondgebied foerageren.

Overige zoogdieren

Bijzonder is de waarneming van een Hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) die gedaan werd tijdens een gerichte zoekactie in de omgeving van het Vijlenerbos. Het dier zat in een zelf gebouwd nestje in een Hulst (*Ilex aquifolium*). Slechts enkele keren eerder is een Hazelmuis al in juni waargenomen! Het is niet geheel duidelijk waar Hazelmuis gedurende het voorjaar verblijven en vonden zo vroeg in het seizoen zijn zeldzaam.

Op zaterdagavond werd gezocht naar zoogdieren in oostelijk Zuid-Limburg door met auto en zaklamp wegen en velden te doorkrui-

FIGUUR 9

Vale vleermuis (*Myotis myotis*), mannetje (foto: J. Regelink).

sen. Hierbij werden naast 55 Gewone dwergvleermuizen, ook enkele Hazen (*Lepus europaeus*), een Das (*Meles meles*), een Vos (*Vulpes vulpes*) en een Egel (*Erinaceus europaeus*) waargenomen. Opvallend was dat slechts één Konijn (*Oryctolagus cuniculus*) werd gezien. Hiernaast is door middel van een cameraval op Landgoed Goedenraad een dassenwissel en een dassenburcht in de gaten gehouden. Dit leverde twee waarnemingen van een Das bij de burcht, van een Vos en een Konijn op.

VOGELS

O. Op den Kamp

Vogelwaarnemingen werden genoteerd als losse waarnemingen en tijdens gerichte inventarisaties. Rondom de Piepert werden enkele relatief bijzondere soorten als Zomertortel (*Streptopelia turtur*), Boompieper (*Anthus trivialis*), Grauwe vliegenvanger (*Muscicapa striata*) en Kwartel (*Coturnix coturnix*) waargenomen. Ook bij Overeys zat een Zomertortel en daarnaast werd hier een Braamsluiper (*Sylvia curruca*) gehoord. Bij Bulkemsbroek zaten een Put-

ter (*Carduelis carduelis*) en een Holenduif (*Columba oenas*). In het bos bij Goedenraad werd de Koekoek (*Cuculus canorus*) gehoord. Bij de Wahlwiller Graven werd een mannetje Grauwe klauwier (*Lanius collurio*) gezien. Enkele dagen later werd een paartje waargenomen. Ondanks gericht onderzoek werd helaas geen broedgeval vastgesteld en is het bij een territorium gebleven (mondelijke mededeling Ruud van Dongen).

TOT SLOT

In dit artikel is gepoogd om de belangrijkste waarnemingen tijdens het inventarisatieweekend op te noemen. De gegevens zijn ingevoerd in Ecolog, het databestand waarin het Natuurhistorisch Genootschap zijn waarnemingen beheert. Naast het verzamelen van gegevens heeft het jaarlijkse Genootschapsweekend ook andere doelen. Hiertoe behoren onder meer het overdragen van kennis tussen de verschillende leden van het Natuurhistorisch Genootschap en het opdoen van nieuwe kennis. En daarin is het weekend ook in 2008 weer geslaagd. We hopen u te begroeten tijdens het weekend van 2009.

DANKWOORD

Dank aan de verschillende terreineigenaren: Stichting het Limburgs Landschap, Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Waterleidingsmaatschappij Limburg (WML) en de Zuid-Limburgse Stoomtrein Maatschappij (ZLSM) voor toestemming om hun eigendom te mogen betreden. Verder dank aan alle deelnemers van het weekend voor hun enthousiasme bij het verzamelen en vastleggen van de gegevens.

Summary

THE VALLEY OF THE EYSERBEEK BROOK A survey

During the natural history society's annual weekend survey in June 2008, the area surrounding the Eyserbeek valley was searched for flora and fauna. The search for bats and moths during the evening and night yielded some special finds: the Greater mouse-eared bat (*Myotis myotis*), the Pretty Chalk Carpet (*Melanthia procellata*) and *Cerura erminea*. The daytime surveys of birds, flowers, mammals, wild bees and snails yielded birds like Turtle dove (*Streptopelia turtur*) and Red-backed shrike (*Lanius collurio*). The flower survey focused on roadsides and railway banks. A special find was one plant of True catnip (*Nepeta cataria*). The mar-

shalling yard of the Sijpeld railway station, which is very rich in flowering plants, was also surveyed, and species like Sand rock-cress (*Arabis arenosa*) and Golden marguerite (*Anthemis tinctoria*) were found. A survey of the solitary bees near this station yielded 8 species, including some unusual ones.

Literatuur

- NEDERLANDSE MALACOLOGISCHE VERENIGING, 2004. Rode lijst land- en zoetwaterweekdieren, vastgesteld op 5 november 2004. 6 NOV 2008. <http://www.spirula.nl/malacologie/rodelijst.htm>.
- NML PROJECT, 2008. Nachtvliedermontoringsproject Limburg. Nieuwsbrief 1:1. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg/Stichting Koekoeloe, Roermond/Wessem.

- OP DEN KAMP, O.P.J.H., 2009. Wild kattekruid nog steeds in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 98 (1):13-16.
- PEETERS, T., I. RAEMAKERS & J. SMIT, 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen. EIS-Nederland, Leiden.
- VERSCHOOR, G., J. BOEREN & E. VAN ASSELDONK, 2008. Nachtvlieders in drie tuinen in Limburg nader bekeken. Een voorzichtige aanzet tot monitoring. Natuurhistorisch maandblad 97 (2):17-25.
- VLINDERSTICHTING, 2008. Vlindernet. De informatiebron voor dagvlinders en nachtvlieders van de Vlinderstichting. Witte hermelijnvlinder (*Cerura erminea*). 22 september 2008. www.vlindernet.nl.
- WARING P. & M., TOWNSEND, 2006. Nachtvlieders. Veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten. Tirion Natuur, Baarn.
- WILLEMS, J.H., 2007. Klingeleberg: een klein, geïsoleerd en soortenrijk kalkgraslandreservaat. Natuurhistorisch maandblad, 96(3):93-95.

IJle kropaar in Zuid-Limburg

Karl A.O. Eichhorn, *Eichhorn Ecologie & Bosflora.nl*, Melis Stokestraat 29, 3702 BK Zeist, e-mail: info@eichhorn-ecologie.nl
 René C.M.J. van Moorsel, *Nationaal Herbarium Nederland, Universiteit Leiden Branch*, Postbus 9514, 2300 RA Leiden, e-mail: Moorsel@nhn.leidenuniv.nl

IJle kropaar (*Dactylis polygama* Horv.) is een gras dat door zijn gelijkenis met Kropaar (*Dactylis glomerata* L.) in Nederland lange tijd over het hoofd is gezien. In de Zuid-Limburgse hellingbossen blijken de belangrijkste groeiplaatsen uit het verleden echter nog steeds aanwezig te zijn. Hierna wordt ingegaan op de kenmerken, verspreiding en ecologie. Daaruit wordt duidelijk dat deze plant ten onrechte ontbreekt in de moderne Nederlandse flora's.

EEN ONBEKEND GRAS

Binnen het geslacht Kropaar (*Dactylis*) komt in Zuid-Limburg naast de bekende 'gewone' Kropaar nog een tweede vorm voor: IJle kropaar. Hoewel de status van deze vorm als soort nog ter discussie staat, zal hierna voor het gemak over een soort gesproken worden.

IJle kropaar werd voor het eerst in Nederland herkend in 1910 op de Schaelsberg bij Oud-Valkenburg (JANSEN & WACHTER, 1912; HEUKELS, 1980). Na deze ontdekking werd de plant spoedig op andere locaties in de Zuid-Limburgse hellingbossen waargenomen (DE WEVER 1913, herbariumexemplaren in Leiden en Maastricht). Al na enkele jaren was deze soort bekend van tenminste twaalf kilometerhokken in Zuid-Limburg. Elders in Nederland werd de plant gevonden op enkele landgoederen, maar het voorkomen aldaar wordt toegeschreven aan het uitzaaien van buitenlands graszaad (REICHGELT, 1960; HEUKELS, 1980). Nadat in het begin van de 20^e eeuw bij floristen veel interesse was voor IJle kropaar, is ze later toch weer in de vergetelheid geraakt. De oorzaak hiervan is de sterke gelijkenis met Kropaar en het daaruit voorkomende feit dat IJle kropaar na de 19^e druk van de Heukels' Flora (VAN OOSTSTROOM, 1977) niet meer als een apart taxon is opgenomen in de Nederlandse flora's. Als gevolg hiervan zijn er na de jaren 1950 vrijwel geen opgaven meer bekend en ontbreekt zij volledig in de Atlas van de Zuid-Limburgse Flora (BLINK, 1997). Toen de eerste auteur in 1996 begon met zijn verspreidingsonderzoek aan bosplanten trof hij in enkele hellingbossen planten aan die duidelijk anders waren dan de andere kroparen. Al spoedig bleek dat het om IJle kropaar ging. Inmiddels is tijdens het onderzoek vastgesteld dat dit gras nog steeds in zeven kilometerhokken in Zuid-Limburg aanwezig is.

FIGUUR 1

IJle kropaar (*Dactylis polygama*) in a) de Sibbergrubbe en op b) de Schaelsberg (foto's Karl Eichhorn).

KENMERKEN

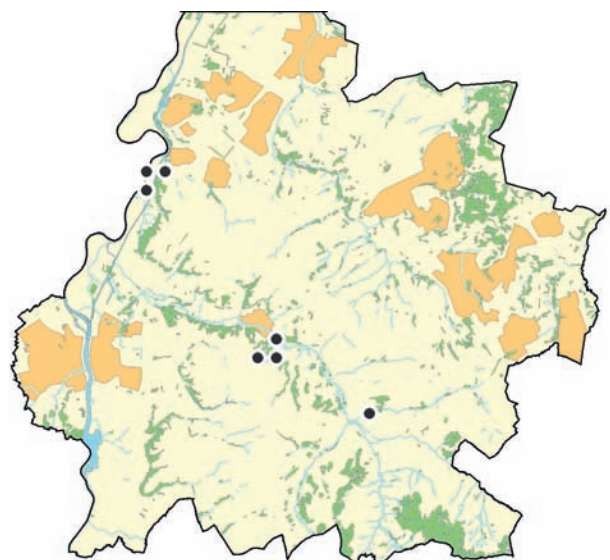
Wie Kropaar goed kent, zal populaties van IJle kropaar al vrij snel herkennen doordat de planten op schaduwrijke plaatsen opvallend vitaal zijn en goed tot bloei komen, maar dat ze tegelijkertijd in alle onderdelen tengerder zijn [figuur 1]. Net als bij veel andere bosgrassen hangen de bloeiwijzen meestal over en werd de soort daarom ook wel Slappe kropaar genoemd (VAN DER MEIJDEN & VANHECKE, 1986; VAN DER WERF, 1991; WEEDA *et al.*, 1994). Daarentegen staan de bloeiwijzen bij Kropaar meestal rechtop. De planten van IJle kropaar hebben ook wat groenere (minder 'bedauwde') bladeren en stengels, zijn minder sterk behaard en bloeien gemiddeld later dan de andere kroparen. Hoe duidelijk het verschil tussen populaties van beide soorten vaak ook in het veld is, het blijkt niet eenvoudig om een enkel kenmerk te vinden waarmee elke individuele plant probleemloos op naam te brengen is. Dit is met name het gevolg van de sterke variatie bij Kropaar, waardoor bij elk afzonderlijk kenmerk van IJle kropaar wel vormen van Kropaar bestaan die dat kenmerk ook kunnen hebben. Het meest onderscheidende kenmerk is in Zuid-Limburg wellicht de beharing op de kelkkafjes en lemma's: bij IJle kropaar zijn de haren maximaal ongeveer 0,1 mm lang, terwijl bij Kropaar vrijwel altijd wel haren langer dan 0,5 mm aanwezig zijn. Verder zijn de kafnaalden bij IJle kropaar afwezig of zeer kort (zelden tot 0,2 mm lang), terwijl ze bij Kropaar vrijwel altijd goed ontwikkeld en langer dan 0,4 mm zijn. Van Kropaar werden tot op heden alleen exemplaren aangetroffen waarvan tenminste een deel van de kafnaalden langer is dan 0,4 mm en/of tenminste een deel van de haren op de kelkkafjes en lemma's langer is dan 0,5 mm.

TAXONOMISCHE STATUS

Door de gelijkenis met Kropaar is de taxonomische status van IJle kropaar omstreden. Zo is *Dactylis polygama*, de wetenschappelijke soortnaam van IJle Kropaar, ook in de meest recente editie van de Heukels' Flora van Nederland (VAN DER MEIJDEN, 2005) onder Kropaar opgenomen als een synoniem van *Dactylis glomerata*. Daar staat echter tegenover dat IJle kropaar wel als een aparte soort wordt vermeld op de Standaardlijst van de Nederlandse Flora 2003 (TAMIS *et al.*, 2004). In de flora's van omliggende landen wordt IJle kropaar zonder uitzondering als een aparte soort beschouwd (STACE, 1997; WISSKIRCHEN & HAEUPLER, 1998; LAMBINON *et al.*, 2004; VAN LANDUYT *et al.*, 2006; HAEUPLER & MUER, 2007). Een argument hiervoor is het feit dat het chromosomenaantal tussen Kropaar ($2n = 28$) en IJle kropaar ($2n = 14$) verschilt. Daarnaast is vastgesteld dat de hybride tussen beide soorten pollensteriel is (CONERT, 2000). Een argument tegen de opname als aparte soort is het ontbreken van morfologische kenmerken die op zichzelf in alle gevallen onderscheidend zijn. Op basis van de situatie in Zuid-Limburg zou daarom de status als ondersoort van Kropaar, eerder beschreven als *Dactylis glomerata* subsp. *aschersoniana* (Graebn.) Thell., meer van toepassing zijn op IJle kropaar.

ECOLOGIE

Qua standplaats vertoont IJle kropaar duidelijke verschillen met Kropaar. Kropaar is zowel in Zuid-Limburg als in de rest van Nederland een zeer algemene soort, die vooral in bermen en graslanden voorkomt, maar ook in boomgaarden en ruigten, langs heggen en bosranden en in de ondergroei van lichte loofbossen (WEEDA *et al.*, 1994). Meestal groeit zij op open plaatsen, maar ze kan ook in de halfschaduw voorkomen. De exemplaren van Kropaar blijven in de halfschaduw laag en komen niet of nauwelijks tot bloei, maar blijven gewoonlijk als soort goed herkenbaar. IJle kropaar vertoont in tegenstelling tot Kropaar een duidelijke voorkeur voor halfschaduw situaties. In Zuid-Limburg is deze soort beperkt tot hellingbossen. Binnen deze bossen staat zij voornamelijk op plaatsen waar veel licht tot de ondergroei doordringt, vooral langs paden, maar ook in bosranden en op plaatsen waar recentelijk openingen in het kronendak zijn ontstaan door houtkap of door natuurlijke sterfte van bomen. WEEDA *et al.* (1994) vermelden als standplaats loofbossen op vochtige, kalkhoudende, voedselrijke bodem. JANSEN & WACHTER (1937) stellen juist dat zij alleen groeit in bossen op ontkalkte löss. Op basis van de huidige groeiplaatsen in Zuid-Limburg lijkt IJle kropaar de voorkeur te geven aan lössgronden boven krijtverweringsgronden en colluviale gronden. Voor zover de bodems ter plaatse ontkalkt zijn, geldt dat zij vroeger kalkrijker moeten zijn geweest. In ecologische eigenschappen vertoont IJle kropaar duidelijke overeenkomsten met Boskortsteel (*Brachypodium sylvaticum*), een gras dat in Zuid-Limburg een vaste begeleider is van IJle kropaar. Andere begeleiders in de kruidlaag zijn houtige soorten als Dauwbraam (*Rubus caesius*), Bosrank (*Clematis vitalba*) en Klimop (*Hedera helix*), kruiden van matig voedselrijke bossen als Gewone salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*), Donkersporig bosviooltje (*Viola reichenbachiana*) en Lelietje-van-dalen (*Convallaria majalis*), op verstoorde plaatsen ook kruiden van zeer voedselrijke standplaatsen als Grote brandnetel (*Urtica dioica*), Geel nagelkruid (*Geum urbanum*) en Robertskruid (*Geranium robertianum*). Dikwijls groeien er ook minder algemene soorten in de nabijheid, waaronder zeldzaamheden als Wilde akelei (*Aquilegia vulgaris*), Rood peperboompje (*Daphne mezereum*), Ruig klokje (*Campanula trachelium*), Glad parelzaad (*Lithospermum officinale*), Ruige scheefkelk (*Arabis hirsuta* subsp. *hirsuta*), Bergnachtorchis (*Platanthera montana*) en Vin-

FIGUUR 2

Verspreidingskaartje met de waarnemingen van IJle kropaar (*Dactylis polygama*) over de periode 1996-2008.

gerzegge (*Carex digitata*). In de struiklaag groeien vooral Hazelaar (*Corylus avellana*), Gewone vlier (*Sambucus nigra*), Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*) en Es (*Fraxinus excelsior*), in de boomlaag vooral Beuk (*Fagus sylvatica*), Zomereik (*Quercus robur*) en opnieuw Gewone esdoorn en Es. Op basis van de standplaats en de begeleidende soorten in Zuid-Limburg lijkt Ille kroopbaar binnen de huidige classificatie van plantengemeenschappen een kenmerkende soort te zijn van het Eiken-Haagbeukenbos (STELLARIO-CARPINETUM). De soort wordt in het geheel niet vermeld door STORTELDER *et al.* (1999), maar zowel WESTHOFF & DEN HELD (1969) als VAN DER WERF (1991) vermelden Ille kroopbaar als kensoort van het Eiken-Haagbeukenbos.

teruitgang van het aantal groeiplaatsen. Zo werd de soort niet meer teruggevonden op andere oude groeiplaatsen, zoals die in de bossen bij Gronsveld, Euverem en Epen. Op basis van de nu beschikbare gegevens had Ille kroopbaar als “bedreigd” moeten worden opgenomen in de nationale Rode lijst (VAN DER MEIJDEN *et al.*, 2000) en onder de “sterk bedreigde planten (code 2)” in de lijst voor het Heuvelland (CORTENRAAD & MULDER, 1989; 1998). Hoewel verder verspreidingsonderzoek nieuwe populaties zou kunnen opleveren, ziet het er niet naar uit dat deze status nog zal veranderen. De waarnemingen van het verspreidingskaartje over 1996-2008 zijn gedaan door de auteurs, die de lezers vragen om aanvullingen aan hen door te geven.

VERSPREIDING EN STATUS RODE LIJST

Bij vergelijking van het huidige voorkomen met de oudere opgaven wordt duidelijk dat de belangrijkste populaties van vroeger nog steeds aanwezig zijn in Zuid-Limburg. Figuur 2 laat de waarnemingen van Ille kroopbaar zien over de periode 1996-2008. Op de Schaelsberg, in de Sibbergrubbe en in het Bunderboscomplex zijn nog steeds rijke groeiplaatsen aanwezig, die zich soms uitstrekken over meerdere kilometerhokken. Toch lijkt sprake te zijn van een duidelijke ach-

DANKWOORD

De auteurs danken Eddy Weeda voor zijn commentaar op een eerdere versie van de tekst en voor het verzamelen van materiaal uit Hongarije, en Nigel Harle voor zijn overzicht van de aantekeningen van De Wever in het Maastrichts herbarium en voor het corrigeren van de Engelstalige samenvatting. De eerste auteur dankt voorts de Vereniging Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer voor het verstrekken van de benodigde onderzoeksvergunningen gedurende de afgelopen jaren.

Summary

SLENDER COCK'S-FOOT IN SOUTHERN LIMBURG

Slender Cock's-foot (*Dactylis polygama*) is a grass that has been overlooked in the Netherlands for several decades owing to its morphological similarity to the closely related Cock's-foot (*Dactylis glomerata*). During a recent survey, however, it was rediscovered at several locations in the southern part of the province of Limburg, where it had first been recorded in the early 20th century. The present article discusses the diagnostic characteristics, distribution and ecology of the species in this hilly part of the Netherlands. It is proposed that the species be included once more in the Dutch flora.

Literatuur

- BLINK, E.N., 1997. Atlas van de Zuid-Limburgse flora, 1980-1996. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- CONERT, H.J., 2000. Pareys Gräserbuch. Die Gräser Deutschlands erkennen und bestimmen. Blackwell Wissenschafts-Verlag, Berlin.
- CORTENRAAD, J. & T. MULDER, 1989. Bedreigde planten van Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 78 (11): 181-184.
- CORTENRAAD, J. & T. MULDER, 1998. Actualisering van de lijst van bedreigde planten in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 87 (7): 161-170.
- HEUKELS, P., 1980. *Dactylis polygama* Horv. In: Mennema, J., A.J. Quené-Boterbrood & C.L. Plate (red.), Atlas van de Nederlandse flora 1. Uitgestorven en zeer zeldzame planten. Kosmos, Amsterdam.
- HAEUPLER, H. & T. MUER, 2007. Bildatlas der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- JANSEN, P. & W.H. WACHTER, 1912. Floristische aantekeningen, V. Nederlandsch Kruidkundig Archief 1912: 67-94.
- JANSEN, P. & W.H. WACHTER, 1937. Grassen om het IJselmeer, III. Nederlandsch Kruidkundig Archief 47: 173-183.
- LAMBINON, J., L. DELVOSALLE & J. DUVIGNEAUD, 2004. Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines. Edition 5. Jardin botanique national de Belgique, Meise.
- LANDUYT, W. VAN, I. HOSTE, L. VANECKE, P. VAN DEN BREMT, W. VERCRUYSE & D. DEBEER, 2006. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor Natuur- en Bosbehoud, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer, Brussel.
- MEIJDEN, R. VAN DER & L. VANHECKE, 1986. Naamlijst van de Flora van Nederland en België. Gorteria 13 (5/6): 87-170.
- MEIJDEN, R. VAN DER, B. ODÉ, C.L.G. GROEN, J.-P.M. WITTE & D. BAL, 2000. Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Gorteria 26 (4): 85-208.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 2005. Heukels' flora van Nederland. 23e editie. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- OOSTSTROOM, S.J. VAN, 1977. Heukels - Van Ooststroom Flora van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- REICHEL, T.H.J., 1960. Over enige met graszaden in parken en buitenplaatsen ingevoerde planten. Correspondentieblad Rijksherbarium 15: 161-163.
- STACE, C.A., 1997. New Flora of the British Isles. Second edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- STORTELDER, A.F.H., J.H.J. SCHAMINÉE & P.W.F.M. HOMMEL, 1999. De vegetatie van Nederland. Deel 5. Plantengemeenschappen van ruigten, struwelen en bossen. Opulus Press, Uppsala/Leiden.
- TAMIS, W.L.M., R. VAN DER MEIJDEN, J. RUNHAAR, R.M. BEKKER, W.A. OZINGA, B. ODÉ & I. HOSTE, 2004. Standaardlijst van de Nederlandse flora 2003. Gorteria 30 (4/5): 101-195.
- WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1994. Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties 5. IVN, Amsterdam.
- WERF, S. VAN DER, 1991. Bosgemeenschappen. Natuurbeheer in Nederland. Deel 5. Pudoc, Wageningen.
- WESTHOFF, V. & A.J. DEN HELD, 1969. Plantengemeenschappen in Nederland. Thieme, Zutphen.
- WEVER, A. DE, 1913. Lijst van wildgroeïende en eenige gekweekte planten in Z.-Limburg III. Jaarboek Natuurhistorisch Genootschap in Limburg 1913: 43-115.
- WISSKIRCHEN, R. & H. HAEUPLER, 1998. Standardlijst der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands. Eugen Ulmer, Stuttgart.

Opmerkelijke Luiks-Limburgse Krijtfofossielen

DEEL 11. EEN BUITENMAATS SCHELPKREEFTJE

John W.M. Jagt, *Natuurhistorisch Museum Maastricht, de Bosquetplein 6, 6211 KJ Maastricht, e-mail: john.jagt@maastricht.nl*

Barry W.M. van Bakel & René H.B. Fraaije, *Oertijdmuseum De Groene Poort, Bosscheweg 80, 5283 WB Boxtel*

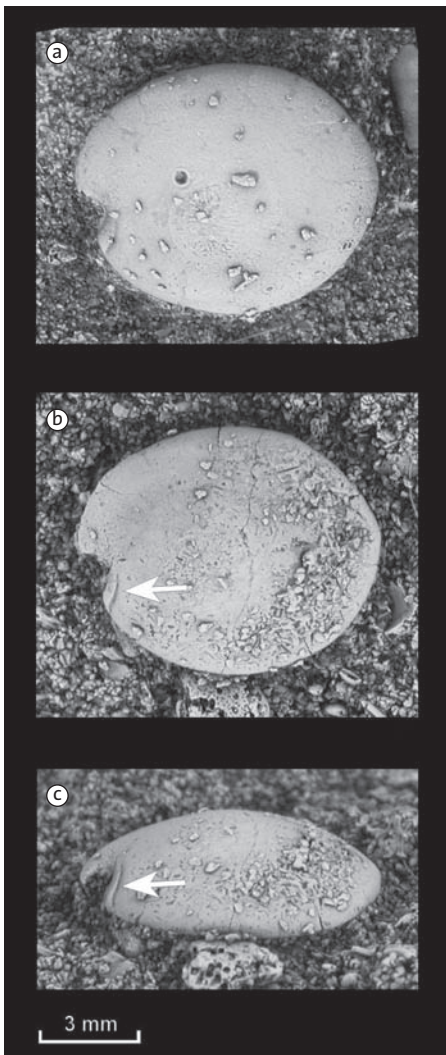
Veel groter dan een millimeter worden ze zelden, de fossiele schelpkreeftjes, of ostracoden, een klasse binnen de kreeftachtigen (Crustacea). Hoewel, uit het vroeg-Paleozoïcum van Noorwegen, Zweden, Rusland en Noord-Amerika zijn vormen bekend die, na verscheidene vervellingen te hebben doorlopen, met gemak 30 mm halen. Soorten uit het Mesoen Kenozoïcum blijven hierbij ver achter, maar in 2006 werd een reuzenschelpkreeftje uit het type Maastrichtien beschreven. Een nieuw geslacht én een nieuwe soort werden hiervoor ingevoerd, *Mesoleberis hollandica*. Wat maakt deze vorm zo speciaal?

KLEIN EN GROOT

Bekende paleontologen als Joseph Bosquet, Johanna Elizabeth van Veen, Gerard Deroo en Martin Bless hebben één ding gemeen: ze spendeerden een groot deel van hun leven aan de studie van de nietigste onder de kreeftachtigen, de schelpkreeftjes. Bosquet ontwikkelde zijn eigen tekenspiegel, maakte met behulp hiervan prachtige tekeningen (en was daarmee zijn tijd vóór vooruit!) en ontsloot op die manier de vormenrijkdom van de schelpkreeftjes die hij zelf verzamelde in de wijde omgeving van de Sint-Pietersberg (BOSQUET, 1847). VAN VEEN (1932) verdiepte zich verder in de classificatie van deze diergroep; haar werk was met name taxonomisch (naamgevend) van aard. De reeks artikelen in het *Natuurhistorisch Maandblad* in de jaren dertig van de vorige eeuw getuigt daarvan. Drie decennia later kon de publicatie van DEROO (1966) als een grote stap voorwaarts worden verwelkomd. Deze onderzoeker beschreef menig nieuwe soort en geslacht, en gaf duidelijk aan in welke laagpakketten welke soorten voorkwamen. Dat solide raamwerk stelde latere onderzoekers, zoals BLESS (1989), in staat om andere aspecten van schelpkreeftjes te belichten. Op die manier werden ze ook belangrijk voor een juiste duiding van het afzettingsmilieu van de Luiks-Limburgse kalkstenen. Op basis van vele kenmerken (glad of versierd, met of zonder richeltjes, grove of fijne sculptuur, vorm van spierindrukken) kunnen deze dwergkreeftjes goede aanwijzingen geven over waterdiepte, golfslag, bodemgesteldheid en andere omgevingsfactoren. Spijtig genoeg worden ze slechts zelden verzameld. Ze mogen al van geluk spreken als ze in een plastic doosje belanden en samen met ééncelligen (foraminiferen) als gezeefde sedimentmonsters onder de binoculair worden uitgepikt. Ze verdienen echt beter!

Verspreid op de zeebodem

In alle recente zeeën en ook in zoetwater (rivieren, poelen, en zelfs drinkbakken voor het vee) komen schelpkreeftjes voor, en dat was in het geologisch verleden niet anders. Duizenden geslachten en soorten zijn al beschreven, en hun aantal neemt elk jaar weer toe. Met name door de opkomst van de olie-industrie nam de studie van ostracoden (en foraminiferen) een grote vlucht. Tegenwoordig wordt vooral gediscussieerd over de verwantschapsverhoudingen tussen de grotere groepen (ordes), en dat zal voorlopig nog wel even zo doorgaan. Voor het typegebied van het Maastrichtien is het na 1995 een beetje stil geworden rond de ostracoden, maar wellicht dat dit korte artikel daarin verandering kan brengen. Net als een aantal andere groepen kreeftachtigen vervellen ostracoden regelmatig. Op die manier kan één individu meerdere generaties van schelpjes (linker- en rechterklep) aan het sediment bijdragen. Mede afhankelijk van de kalksteenlaag waarin ze worden aangetroffen zijn de schelpjes wit, vuilwit, gelig, bruin, oranjebruin, honinggeel en zelfs violet gekleurd. Een hele reeks is glad, of

FIGUUR 1

Mesoleberis hollandica Kornicker, Van Bakel, Fraaije & Jagt, 2006; Meerssen Member (Formatie van Maastricht), groeve ENCI-Heidelberg Cement Group: a) Holotype (Oertijdmuseum De Groene Poort, Boxtel; MAB k. 2407), met boorgaten links van het midden en cluster spierindrukken direct onder het boorgat links van het midden; b&c) Paratype (MAB k. 2408), de pijl markeert de lineaire inkeping in de schaal, typisch voor het genus *Mesoleberis*.

zo goed als glad, maar vele andere hebben allerlei stekels, tuberkels, andere uitstulpingen en netvormige versieringen. Ze zijn ook nog eens van gescheiden geslacht; dat is zelfs bij losse schelpklepjes aantoonbaar.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de auteurs de afgelopen jaren zich ook niet echt bekommerd hebben om ostracoden uit de formaties van Gulpen en Maastricht, hoewel ze natuurlijk wel uitgesorteerd werden uit sedimentmonsters. Maar, toen de hier voorgestelde buitenmaatse exemplaren voor het eerst werden gevonden was het wel anders. Ongeloof! Zulke grote ostracoden bestonden toch niet in het late Maastrichtien? Dat gezegd hebbende realiseerden ze zich dat het type Maastrichtien van de Sint-Pietersberg al eens eerder voor verrassingen had gezorgd. Er wordt hier één voorbeeld gegeven. De jongst bekende exemplaren van een heel aparte groep van kreeftachtigen, die in hoofdzaak uit het Carboon en Trias gemeld waren, kwamen in de Meerssen Member te voorschijn (FRAAIJE *et al.*, 2003).

AANGEBOORD EN WEL

Een aantal exemplaren van het reuzenschelpkreeftje vertrok daarna richting Duitsland voor onderzoek, maar spijtig genoeg bleef het daarna stil en kwamen ze zelfs niet retour. Het overgebleven materiaal werd in de jaren daarna aangevuld met nieuwe stukken, verzameld in de groeves ENCI-Heidelberg Cement Group (Maastricht) en CBR-Romontbos (Eben Emael, Luik). Opnieuw werd hulp gezocht in het buitenland. Dit maal werd Louis Kornicker (National Museum of Natural History, Washington DC) benaderd, specialist op het gebied van recente en fossiele ostracoden en auteur van talrijke artikelen hierover. Deze specialist kwam al vlot tot de slotsom dat dit materiaal een nieuw geslacht én soort voorstelde, en wel van een groep, de Myodocopina, die tegenwoordig alleen voorkomt in zee. In het Mesozoïcum waren deze zeldzaam. Ons materiaal vulde een lacune op en werd toegeschreven aan de subfamilie

Cyclasteropinae, als nieuw genus *Mesoleberis* met als type en enige soort *Mesoleberis hollandica* Kornicker, Van Bakel, Fraaije & Jagt, 2006. Een staaltje van onverbloemd chauvinisme, ten slotte werden de meeste exemplaren van het nieuwe schelpkreeftje binnen de landsgrenzen verzameld!

In totaal stonden er zestien exemplaren, linker- én rechterkleppen, ter beschikking, waarvan de lengte varieerde tussen 5 en 9,1 mm, en de hoogte tussen 4 en 7,6 mm. De vorm is afgerond-ovaal [figuur 1a; b], met een rostrum ('snavel') en inkeping ('incisure'). De indrukken van de centrale adductoren (spieren) zijn als cluster van talrijke korte littekens zichtbaar op de buitenzijde [figuur 1a], en een lineaire inkeping bevindt zich tussen de incisure en de onder-rand van de schelp [figuur 1a; c]. Buiten dit is de schelp glad.

In het holotype [figuur 1a] zijn vijf gaatjes van verschillende grootte te zien. Sommige zitten in een cluster bij de achterrand. Deze ronde gaatjes kunnen tot *Oichnus*, een geslacht van sporenfossielen worden gerekend. Als mogelijke producent komen weekdieren in aanmerking. Van bepaalde groepen slakken (de families Naticidae en Muricidae, maar ook inktvissen, zoals *Octopus*) is bekend dat ze mechanisch/chemisch boren. Wat opvalt is dat onze exemplaren een extra 'ring' hebben; bij *Oichnus* was een dergelijke 'ring' nog niet gemeld. Het zou hier dus om een nieuw type kunnen gaan (zie ook BROMLEY, 1981). Mogelijk stelt het een soort verankeringspoot voor, aangelegd vóórdat de predator tot penetratie overging om zich daarna te goed te doen aan de inhoud van beide klepjes. Dat zal bij *Mesoleberis hollandica* ongetwijfeld een maaltijdje goed voor een paar dagen geweest zijn!

DANKWOORD

Voor toestemming om te verzamelen op hun terrein bedanken we het management van de groeves ENCI-Heidelberg Cement Group (Maastricht) en CBR-Romontbos (Eben Emael).

Summary

REMARKABLE CRETACEOUS FOSSILS FROM LIÈGE-LIMBURG

Part 11. An oversized ostracod

The largest species amongst late Maastrichtian ostracods from the Maastrichtian type area (St Pietersberg, southern Limburg, the Netherlands) is *Mesoleberis hollandica*. This is a genus and species of myodocopine recently described by KORNICKER *et al.* (2006), which reaches maximum carapace lengths and heights of 9.1 and 7.6 mm, respectively. It appears to be restricted to the upper NekumandMeerssen members (Maastricht Formation, late Maastrichtian), with records to date from the ENCI-Heidelberg Cement Group (Maastricht) and CBR-Romontbos (Eben Emael, Liège, Belgium) quarries. Two specimens have circular boreholes, assign-

able to the ichnogenus *Oichnus*, but differing from other ichnospecies in that genus in showing an additional ring around the actual pit.

Literatuur

- BLESS, M.J.M., 1989. Event-induced changes in Late Cretaceous to Early Paleocene ostracode assemblages of the SE Netherlands and NE Belgium. *Annales de la Société géologique de Belgique* 112(1):19-30.
- BOSQUET, J., 1847. Description des entomostracés fossiles de la Craie de Maestricht. *Mémoires de la Société royale des Sciences de Liège* 4: 353-378.
- BROMLEY, R.G., 1981. Concepts in ichnotaxonomy illustrated by small round holes in shells. In: Martinell, J. (red.), *Concepts and methods in paleontology*. *Acta Geológica Hispánica* 16(1):55-64.
- DEROO, G., 1966. Cytheracea (*Ostracodes*) [sic] du Maastrichtien de Maastricht (Pays-Bas) et des régions voisines; résultats stratigraphiques et paléontologiques de leur étude. *Mededelingen van de Geologische Stichting (C)V2(2)*: 1-197 + 1-42.
- FRAAIJE, R.H.B., F.R. SCHRAM & R. VONK, 2003. *Maastrichtiocaris rostratus* new genus and species, the first Cretaceous cycloid. *Journal of Paleontology* 77(2):386-388.
- KORNICKER, L.S., B.W.M. VAN BAKEL, R.H.B. FRAAIJE & J.W.M. JAGT, 2006. Revision of Mesozoic Myodocopina (Ostracoda) and a new genus and species, *Mesoleberis hollandica*, from the Upper Cretaceous of Belgium and The Netherlands. *Zootaxa* 1246:15-54.
- VEEN, J.E. VAN, 1932. Die Cytherellidae der Maastrichter Tuffkreide und des Kunrader Korallenkalkes von Süd-Limburg. N.V. Boek- en Kunst-drukkerij v/h Mouton & Co., Den Haag.

Duits viltkruid in Limburg

J.T. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) is in Nederland een zeer zeldzame plant en opgenomen in de Rode lijst (TAMIS *et al.*, 2004; TAMIS, 2005). Vanaf 2000 wordt deze plant weer regelmatig uit Nederland gemeld en is er zelfs sprake van een sterke toename (VAN DER MEIJDEN, 2005). Dit beeld lijkt ook voor Limburg op te gaan. In deze bijdrage wordt een overzicht gegeven van de recent bekende waarnemingen van Duits viltkruid in Limburg in relatie tot enkele ecologische aspecten.

VELDKENMERKEN

Duits viltkruid is een lage, grijswit viltige, over het algemeen eenjarige zomer- en herfstbloeier. Opvallend is de rechtopstaande hoofdas, die eindigt in een kluwen van hoofdjes. Goed ontwikkelde exemplaren hebben een kenmerkende kandelaarachtige habitus, omdat onder de hoofdjeskluwen weer een paar zijtakken ontspringen, die zich ook oprichten en eveneens weer eindigen in een hoofdjeskluwen [figuur 1]. De bolronde kluwens tellen ongeveer 20 tot 30 hoofdjes. Voor verdere detailkenmerken wordt verwezen naar VAN DER MEIJDEN (2005) en LAMBINON *et al.* (1998). Alhoewel Duits viltkruid in de regel een eenjarige plant is, vormt zich soms bij grote planten aan de stengelvoet een nieuw rozet.

Kleine, onvertakte, slecht ontwikkelde exemplaren van Duits viltkruid kunnen verwisseld worden met Dwergviltkruid (*Filago minima*), maar ook met de zeer nauw verwante soorten Spatelviltkruid (*Filago pyramidata*) en Geel viltkruid (*Filago lutescens*), die samen met Duits viltkruid tot de *Filago vulgaris*-groep behoren (ADEMA,

1976). Verwisseling met Dwergviltkruid ligt het meest voor de hand, omdat beide andere soorten in Nederland uiterst zeldzaam zijn.

VERSPREIDING NEDERLAND EN BUURLANDEN

Duits viltkruid is in Nederland nooit een algemene soort geweest. Voor 1950 was ze uit 63 uurhokken bekend, terwijl ze in dezelfde publicatie na 1950 uit slechts negen uurhokken wordt gemeld (ADEMA, 1980). De meeste vondsten van voor 1950 komen uit het westen, midden en zuidoosten van Nederland. Rond 1975 was Duits viltkruid alleen maar bekend van Schoorl (ADEMA, 1976) en van de Utrechtse Heuvelrug (WEEDA, *et al.*, 1991). Tussen 1973 en 1990 wordt de soort vooral gemeld van een aantal locaties in Noord-Holland, Zeeland en aan de Veluwezoom (MENNEMA & VAN OOSTSTROOM, 1974, 1979; VAN DER MEIJDEN & HOLVERDA, 1987; 1991). Opmerkelijk is dat Duits viltkruid ondanks haar grote zeldzaamheid steeds op ver uiteen liggende plekken verschijnt. Na 1990 neemt het aantal waarnemingen van Duits viltkruid toe, een verschijnsel dat zich met name na 2000 voortzet. Zo wordt Duits viltkruid na 2000 vooral gemeld uit de kuststrook (Zeeland, Noord- en Zuid-Holland), het midden van Nederland (Utrechtse Heuvelrug, Veluwe) en rondom Nijmegen (VAN DER MEIJDEN *et al.*, 1994; 1996; 1999; 2001; 2003; DUISTERMAAT, 1998). Verder zijn er verspreid liggende vondsten bekend van de Friese IJsselmeerkust, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg (WAARNEMING.NL, 2008).

Ook in Belgisch Vlaanderen is Duits viltkruid een uiterst zeldzame en met uitsterven bedreigde soort. Duits viltkruid is voornamelijk bekend uit de oostelijke helft van Vlaanderen (ALLEMEERSCH., 2006). In Belgisch Limburg is Duits viltkruid tot 2008 nooit gevonden (BERTEN, z.j.), maar in 2008 dook de soort op in een akker te Eksel (MASSONNET, 2008).

Uit het grensgebied van Limburg met Noordrijn-Westfalen zijn geen recente vondsten van Duits viltkruid gemeld (HAEUPLER *et al.*, 2003).

VERSPREIDING IN LIMBURG

Het merendeel van de groeiplaatsen van Duits viltkruid voor 1950 ligt in Zuid-Limburg. Slechts enkele locaties zijn gemeld uit het Rijk van Nijmegen (ADEMA, 1980). A. de Wever noemt in zijn aantekeningen over deze soort tussen 1914 en 1927 de volgende Zuid-Limburgse locaties: Schin op Geul, Nuth, Simpelveld, Gulpen, Sittard, Valken-

FIGUUR 1

Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) (foto: J. Hermans).

Jaar	Locatie	Uurhok	Substraat	Aantal	Bron
1996	Muitertdijk bij Beesel	58.35.25	Zand	10	J. Hermans
1999	Barbarawoord, Arcen	52.37.31	Zand	60	L. Reugelingsperger, NHGL
1999-2008	Groote Heide, Venlo	52.57.53 52.57.54	Kalkrijk zand en grind	400 in 2008 100-150	F. Coolen, S. Gubbels, NHGL
2002	Molenbeek, Horst	52.45.22	?	?	NHGL
2003	Sweetje, Montfort	60.14.13	Zand	?	NHGL
2006	Blerick, kassencomplex	52.56.51	Zand	25	F. Coolen
2007	Stevensweert, PML-gebied	60.12.22	?	?	NHGL
2008	Neer, Ligteveld	58.34.13	Zand	50	J. Hermans
2008	Bergerhei	46.55.55	Zand met grind	50	J. Hermans
2008	Roermond, spoorlijn	58.55.21	Zand met grind	1	W. Jansen, NHGL
2008	Melick, Driestruik	58.55.21	Industrieterrein	20-30	W. Jansen, NHGL

TABEL 1

Overzicht van de bekende standplaatsen van Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) in Midden- en Noord-Limburg (NHGL= databank Natuurhistorisch Genootschap)

burg, Mesch, Meerssen, Kerkrade, Gronsveld, Bemelen, Schinnen, Eys, Wittem en de Sint-Pietersberg (archief A. de Wever, Natuurhistorisch Museum te Maastricht).

Opmerkelijk genoeg komen alle recente vondsten van Duits viltkruid uit Midden- en Noord-Limburg en zijn er tot nu toe geen vondsten uit Zuid-Limburg bekend.

De eerste recente vondst na 1950 van Duits viltkruid in Limburg betreft 1996 uit de omgeving van Beesel. Vanaf 1999 (CORTENRAAD & MULDER, 2000) neemt het aantal meldingen van deze soort toe, waarbij diverse groeiplaatsen zich concentreren in de regio rondom Venlo [figuur 2]. Tabel 1 geeft een overzicht van de in de databank van het Natuurhistorisch Genootschap aanwezige meldingen, aangevuld met waarnemingen van de auteur. In de kop van Limburg is Duits viltkruid recent gevonden bij Plasmolen (DIRKSE *et al.*, 2007), maar deze vondst is vanwege het ontbreken van exacte standplaatsgegevens niet in tabel 1 en figuur 2 opgenomen.

STANDPLAATSEN LIMBURG

De huidige standplaatsen van Duits viltkruid in Limburg vertonen alle dezelfde kenmerken. Het betreft open, zonnige plekken op zand of leemrijk zand, soms met bijmenging van grind. Steeds zijn het substraten die op een of andere manier door de mens zijn bewerkt. Duits viltkruid is aangetroffen op bouw- en braakland (industrieterrein), langs akkers of weilanden, op taluds en wegbermen en op grind langs spoorlijnen. Dit komt grotendeels overeen met het landelijk beeld. In Zuid-Limburg kwam Duits viltkruid vooral voor in kiezelgroeven en langs wegbermen (archief A. de Wever).

Duits viltkruid wordt op basis van deze ecologische gegevens ingedeeld bij de planten van droge graslanden en muren, meer specifiek bij de soorten van droge, matig voedselrijke tot voedselrijke, niet tot matig kalkhoudende zwak zure tot zwak basische grond (TAMIS, 2005). De recente standplaatsen in Limburg zijn alle matig voedselrijk en alleen op de Groote Heide bij Venlo enigszins kalkrijk.

De meeste groeiplaatsen lijken weinig bestendig, zeker waar het gaat om slechts een of enkele planten. Op enkele groeiplaatsen lijkt de soort meer bestendig zoals op de Groote Heide bij Venlo of bij Neer, waar deze plant al enige jaren stand houdt. Ook hier gaat het

FIGUUR 2

Verspreiding van Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) in Limburg. Alle aangegeven vondsten corresponderen met tabel 1.

om een substraat van (in het verleden) of recent omgewerkte, verplaatste of vermengde grond.

Op basis van enkele gemaakte vegetatieopnamen [tabel 2] treden in Limburg Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*), Canadese fijnstraal (*Conyza canadensis*), Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*), Gewoon biggenkruid (*Hypochaeris radicata*), Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*), Gewone hoornbloem (*Cerastium fontanum*) en Kluwenhoornbloem (*Cerastium glomeratum*) als begeleiders van Duits viltkruid op. Ook enkele mossoorten zoals Bleek dikkopmos (*Brachythecium albicans*) en Purpersteeltje (*Ceratodon purpureus*) vergezellen Duits viltkruid met regelmaat. De hier gepresenteerde vegetatieopnamen zijn niet eenduidig tot een bepaalde pioniergeenschap te benoemen. Elders in Nederland is Duits viltkruid bekend van uiteenlopende vegetatietypen, bij Schoorl komt zij voor in de Vogelootjes-associatie (ORNITHOPODO-CORYNEPHORETUM), bij het Veerse Meer in de Associatie van Strandduizendguldenkruid en Krielparnassia (CENTAURIO-SAGINETUM) (WEEDA *et al.*, 1996), terwijl Duits viltkruid in het Amsterdamse Westpoortgebied talrijk optreedt in een gemeenschap met soorten uit de Kegelsilene-associatie (SILENO-TORTULETUM RURALIFORMIS) (DENTERS, 1996).

ZAADVERSPREIDING

Planten van Duits viltkruid vormen behoorlijke aantallen zaden, die over het algemeen gemakkelijk kiemen. Waarneming aan enkele planten in mijn tuin toont aan dat het merendeel van de zaden in de onmiddellijke omgeving van de moederplanten kiemt, vooral wanneer er voldoende open, zonnige plekken zijn. Alhoewel ik Duits viltkruid reeds enige jaren in de tuin volg, zag ik tot nu toe nooit kiemplanten op andere nabij gelegen open plekken in de tuin verschijnen. De verspreidingswijze van deze soort lijkt daarom weinig effectief. Verspreiding door de wind is nauwelijks aannemelijk omdat het pappus van geveerde haren zeer snel van de rijpe zaden loslaat (eigen waarneming; zie ook WAGENITZ, 1979). Dit betekent dat de rijpe zaden vanzelf uit de hoofdjes vallen en daarom kiemen in de omgeving van de moederplanten. Wel speelt de wind een rol bij het uit de hoofdjes schudden van de zaden.

Opname nummer		1	2	3	4
Oppervlakte (m ²)		2	2	1	2
Kruidlaag (%)		70	20	60	30
Kruidlaag (cm)		5-50	2-10	5-50	5-100
Moslaag (%)		20	30	10	10
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam				
Duits viltkruid	<i>Filago vulgaris</i>	1	1	+	2a
Paardenbloem	<i>Taraxacum officinale</i>	2a	+		
Gewoon biggenkruid	<i>Hypochaeris radicata</i>			+	2a
Basterdklaver	<i>Trifolium hybridum</i>	2a			
Gewoon struisgras	<i>Agrostis capillaris</i>	2b	2b		
Gestreepte witbol	<i>Holcus lanatus</i>	1	+	2b	
Canadese fijnstraal	<i>Coryza canadensis</i>	1	+	+	+
Smalle weegbree	<i>Plantago lanceolata</i>			2a	+
Grote weegbree	<i>Plantago major</i>		2a		
Kweek	<i>Elytrigia repens</i>	+			2m
Gewone hoornbloem	<i>Cerastium fontanum</i>	+	1		
Kluwenhoornbloem	<i>Cerastium glomeratum</i>	+		1	
Gewone rolklaver	<i>Lotus corniculatus</i>	1			
Gewoon duizendblad	<i>Achillea millefolium</i>			+	2a
Zachte dravik	<i>Bromus mollis</i>			2a	
Vlasbekje	<i>Linaria vulgaris</i>	2a			
Herderstasje	<i>Capsella bursa-pastoris</i>				1
Dwergviltkruid	<i>Filago minima</i>		+		
Akkerdistel	<i>Cirsium arvense</i>	+			
Heermoes	<i>Equisetum arvense</i>	+			
Pinksterbloem	<i>Cardamine pratensis</i>	+			
Klein streepzaad	<i>Crepis capillaris</i>			+	
Ringelwikke	<i>Vicia hirsuta</i>	+			
Kleine leeuwentand	<i>Leontodon saxatilis</i>			+	
Straatgras	<i>Poa annua</i>		+		
Schermhavikskruid	<i>Hieracium umbellatum</i>	+			
Beklierde basterdwederik	<i>Epilobium parviflorum</i>	+			
Bijvoet	<i>Artemisia vulgaris</i>				+
Engels raaigras	<i>Lolium perenne</i>			+	
Bezemkruid	<i>Senecio inaequidens</i>				+
Gewone vogelmuur	<i>Stellaria media</i>			+	
Pitrus	<i>Juncus effusus</i>	+			
Biezenknoppen	<i>Juncus conglomeratus</i>	+			
Purpersteeltje	<i>Ceratodon purpureus</i>	2b	3		
Bleek dikkopmos	<i>Brachythecium albicans</i>		2a		2a
Gewoon dikkopmos	<i>Brachythecium rutabulum</i>			2a	
Gewoon smaragdsteeltje	<i>Barbula convoluta</i>		2b		

Het is zeer opmerkelijk dat een zeldzame soort met een weinig effectief lijkend verspreidingsmechanisme de laatste jaren op di-

beschikbaar stellen van de gegevens uit de databank en het vervaardigen van figuur 2.

TABEL 2

Vegetatieopnamen van enkele locaties met Duits viltkruid (*Filago vulgaris*): 1: Muiltertdijk bij Beesel, in 1993 afgeschaafd talud, 6-9-1996; 2: Bergerheide, middenberm pad met opgebrachte zand/grindlaag, 9-8-2008; 3: Neer, Ligteveld, voorheen akker, thans rand van een ponyweide, 27-8-2008; 4: Melickerhei, industrieterrein, opgebracht zand met granulaat, 27-9-2008.

verse, ver uiteen liggende plaatsen wordt waargenomen. Gezien de waarnemingen in eigen tuin lijkt verplaatsing over grote afstand van deze soort op eigen kracht weinig aannemelijk.

Op alle Limburgse standplaatsen is sprake geweest van grondbewerking dan wel grondaanvoer. Zo bestaat de mogelijkheid dat de zaden bij grondaanvoer van elders afkomstig zijn. Een andere optie is dat de kieming van reeds aanwezige zaden van Duits viltkruid door de grondbewerking is begunstigd. Specifieke informatie over zaadverspreiding en kiemkracht van Duits viltkruid is in de mij bekende literatuur niet te vinden.

Het blijft interessant om in de komende jaren de meer bestendige populaties van Duits viltkruid nader te volgen en nauwkeurig vast te leggen hoe deze zich verder ontwikkelen. Uiteraard wordt het melden van nieuwe vindplaatsen op prijs gesteld.

DANKWOORD

Met dank aan de heren F. Coolen, W. Jansen en S. Gubbels voor het doorgeven van hun waarnemingen. S. Teeuwen (bureau Natuurhistorisch Genootschap) wordt bedankt voor het

Summary

COMMON CUDWEED IN LIMBURG

Common Cudweed (*Filago vulgaris*) is a very rare plant in the Netherlands. This article discusses observations of this species in the Dutch province of Limburg, mainly reported over the 1996 to 2008 period, in relation to some ecological aspects.

Literatuur

- ADEMA, F., 1976. De *Filago vulgaris*-groep in Nederland. *Gorteria* 8 (1): 42-47.
- ADEMA, F., 1980. Duits viltkruid. In: Mennema, J., A. J. Quené-Boterendbrood & C. L. Mennema, J. A. J. Quené-Boterendbrood & C. L. Plate., 1980, Atlas van de Nederlandse Flora 1. Uitgeverij Kosmos, Amsterdam: 113.
- ALLEMEERSCH, L., 2006. Duits viltkruid. In: VAN LANDUYT, W., I. HOSTE, L. VANHECKE, P. VAN DEN BREM, W. VERCRUYSE & D. DE BEER, 2006, Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek Nationale Plantentuin

van België & Flo.Wer.: 407-408.

- BERTEN, R., z. j. Limburgse Plantenatlas (Pteridofyten en Spermatofyten). Likona, Hasselt.
- CORTENRAAD, J. & T. J. D. MULDER, 2000. Uit de flora van Limburg. Aflevering 41. Natuurhistorisch Maandblad 89 (6): 111-114.
- DENTERS, T., 1996. Het Amsterdamse Westpoortgebied en het voorkomen van Stippelzegge (*Carex punctata* Gaudin). *Gorteria* 22 (1/2): 13-22.
- DIRKSE, G. M., S. M. H. HOCHSTENBACH & A. I. REIJSE, 2007. Flora van Nijmegen en Kleef 1800-2006. Het Zevendal, Mook.
- DUISTERMAAT, L. H., 1998. Een greep uit de bijzondere vondsten van 1998. *Gorteria* 24 (5): 121-123.

- HAEUPLER, H., A. JAGEL & W. SCHUMACHER, 2003. Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen in Nordrhein-Westfalen. Landesanstalt für Ökologie, Bodenordnung und Forsten Nordrhein-Westfalen, Recklinghausen.
- LAMBINON, J., J.-E. DE LANGHE, L. DELVOSALLE & J. DUVIGNEAUD, 1998. Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Nationale Plantentuin van België, Meise.
- MASSONNET, M., 2008. Nieuw, nieuw, nieuw, nieuw, nieuw. De "LPW-krant" *Likona* 9 (44): 1-2.
- MEIJDEN, R. VAN DER & W. J. HOLVERDA, 1987. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland in 1985 en 1986. *Gorteria* 9 (13): 221-242.
- MEIJDEN, R. VAN DER & W. J. HOLVERDA, 1991. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1988, 1989 en 1990. *Gorteria* 16 (5/6): 125-147.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA, J. J. VERMEULEN & E. J. WEEDA, 1994. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1991 en 1992. *Gorteria* 19 (5/6): 117-161.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA & L. H. DUISTERMAAT, 1996. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1993, 1994 en (ten dele) 1995. *Gorteria* 22 (3/4): 57-81.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA & L. H. DUISTERMAAT, 1999. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1997, 1998 en 1999. *Gorteria* 25 (6): 117-136.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA & W. J. VAN DER SLIKKE, 2001. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1999 en 2000. *Gorteria* 27 (6): 121-132.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA, R. C. M. J. VAN MOORSEL & W. J. VAN DER SLIKKE, 2003. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2001 en 2002. *Gorteria* 29 (5): 134-154.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 2005. Heukels' Flora van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- MENNEMA, J. & S. J. VAN OOSTSTROOM, 1974. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1973. *Gorteria* 7 (5): 65-83.
- MENNEMA, J. & S. J. VAN OOSTSTROOM, 1979. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1978. *Gorteria* 9 (11/12): 347-364.
- TAMIS, W. L. M., R. VAN DER MEIJDEN, J. RUNHAAR, R. M. BEKKER, W. A. OZINGA, B. ODE & I. HOSTE, 2004. Stan-
- daardlijst van de Nederlandse flora 2003. *Gorteria* 30 (3/4): 101-195.
- TAMIS, W., 2005. Changes in the flora of the Netherlands in the 20th century. *Gorteria supplement* 6: 1-233.
- WAARNEMING.NL, 2008. Duits Viltkruid, *Filago vulgaris*. 20 september 2008. <http://waarneming.nl/soort/maps/2517>.
- WAGENITZ, G., 1979. Compositae I: Allgemeiner Teil, *Eupatorium-Achillea*. Gustav Hegi Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Band VI, Teil 3. Verlag Paul Parey, Berlin-Hamburg.
- WEEDA, E. J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1991. Nederlandse oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 4. I.V.N., VARA, VEWIN, Amsterdam.
- WEEDA, E. J., H. DOING & J. H. J. SCHAMINÉE, 1996. Koelerio-Corynepherea. In: J. H. J. SCHAMINÉE, A. H. F. STORTELDER & E. J. WEEDA, 1996, De vegetatie van Nederland. Deel 3. Plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden. Opulus Press, Uppsala/Leiden: 61-144.

MEDEDELING

Nachtvlindermonitoringsproject Limburg

OPROEP EN KORTE TERUGBLIK OP 2008

In 2007 is in drie tuinen in Limburg begonnen met het inventariseren van grote nachtvlinders (macro's) en het onderling vergelijken van de resultaten (VERSCHOOR *et al.*, 2008a). In 2008 is hierop een vervolg gemaakt met de start van het Nachtvlindermonitoringsproject Limburg. Het project is gericht op het verzamelen van gegevens over nachtvlinders in de tuinen van deelnemers verspreid over de provincie. In 2008 hebben meer dan 20 mensen deelgenomen aan het project. Dit heeft in het eerste jaar al een groot aantal gegevens opgeleverd over de nachtvlinders in Limburg. De gegevens moeten nog nader geanalyseerd en wellicht gecorrigeerd worden, maar in deze mededeling volgt alvast een korte samenvatting om u warm te maken om in 2009 ook deel te nemen aan het project. Voor een nog beter beeld van de Limburgse nachtvlinders, wordt namelijk nog steeds gezocht naar meer deelnemers.

Werkwijze

Om onderlinge vergelijking van de resultaten mogelijk te maken, is voor de aanvang van het project een gestandaardiseerde wijze van tellen uitgedacht, die is uitgewerkt in

een beknopte handleiding (VERSCHOOR *et al.*, 2008b). Uitgangspunt is dat de inventarisaties op een relatief eenvoudige wijze zijn uit te voeren. De werkwijze komt er in het kort op neer dat minstens twee keer per maand geteld wordt in de periode vanaf 1 april tot 15 november. Tussen twee opeenvolgende teldata liggen minimaal tien dagen. Er wordt gebruik gemaakt van een Skinnerval of laken met een menglichtlamp of een blacklightlamp, speciale lampen waarmee nachtvlinders gelokt kunnen worden. De waarnemingen worden genoteerd op een waarnemingenformulier, dat kan worden ingevuld op een speciaal voor deze activiteit ontwikkelde internetpagina. Hierop is eveneens nadere informatie opgenomen over de werkwijze en het benodigde materiaal.

Ervaringen

Van de 40 mensen die zich voor aanvang van het telseizoen 2008 hebben opgegeven, hebben 19 mensen actief aan de monitoring meegedaan. Om meer inzicht te verkrijgen in de ervaringen van de deelnemers of de reden waarom mensen zijn afgehaakt, zijn enquêteformulieren rondgestuurd. In totaal hebben hierop 15 mensen van de 40 personen die zich hebben opgegeven gereageerd. Hieruit blijkt dat het ontbreken van ervaring met

nachtvlinders en de tijd die het kost om de soorten op naam te brengen, een belangrijke reden is geweest om niet deel te nemen. Aan de andere kant wordt het project door veel actieve (beginnende) deelnemers als zeer leerzaam ervaren, zeker gezien de kennisuitwisseling via de werkruimte op het internet. Al kan dit laatste volgens sommige deelnemers wel wat intensiever. Ook het feit dat de monitoring plaatsvindt in eigen tuin wordt als een positief punt gezien.

De werkruimte bleek veel gebruikt

Op de internetpagina van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is door Johan den Boer een speciale werkruimte ontwikkeld met als doel om informatie uit te wisselen, foto's te plaatsen en waarnemingen op te slaan voor het Nachtvlindermonitoringsproject. Van deze werkruimte is gedurende het seizoen van 2008 veel gebruik gemaakt. Er werden 226 discussieonderwerpen en maar liefst 936 foto's geplaatst. Deze mogelijkheden bleken een grote steun voor de determinatie van lastige soorten voor beginnende nachtvlindersaars.

Waarnemingen

In totaal is in 2008 door de deelnemers op 23 locaties geteld. Sommige deelnemers

	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal (%)
1	Huismoeder	<i>Noctua pronuba</i>	12
2	Zwarte c-uil	<i>Xestia c-nigrum</i>	8
3	Haarbos	<i>Ochropleura plecta</i>	4
4	Gewone worteluil	<i>Agrotis exclamationis</i>	4
5	Eikenprocessierups	<i>Thaumetopoea processionea</i>	3
6	Bruine snuituil	<i>Hypena proboscidalis</i>	2
7	Putu-uil	<i>Agrotis puta</i>	2
8	Gamma-uil	<i>Autographa gamma</i>	2
9	Volgeling	<i>Noctua comes</i>	2
10	Taxusspikkelspanner	<i>Peribatodes rhomboidaria</i>	2
	Totaal		40

FIGUUR 1

Overzicht waarnemingslocaties van het Nachtvlindermonitoringsproject Limburg in 2008.

TABEL 1

De top tien van de in aantal meest waargenomen macro-nachtvlindersoorten tijdens de nachtvlindermonitoring in procenten. Hierbij is gekeken naar het aantal vlinders dat daadwerkelijk in de val of op het laken is geteld.

hebben op meer dan één locatie geteld, en andere deelnemers hebben op één locatie met verschillende vangstmethoden geteld [figuur 1]. Naast de volgens het monito-

ringsprotocol verzamelde gegevens, konden ook losse waarnemingen worden ingeleverd, bijvoorbeeld verzameld tijdens andere avonden. Drie personen hebben al-

leen losse waarnemingen ingeleverd.

Het seizoen van 2008 kwam langzaam op gang; lange tijd waren er waarnemers met slechts enkele of zelfs geen soorten, terwijl er plekken waren die het vanaf 1 april 2008 al redelijk goed deden. Vanaf eind mei/begin juni kwam daar verandering in en stroomden de waarnemingen binnen, zeker ook het aantal bijzondere waarnemingen. In totaal zijn 7.486 waarnemingen verzameld, inclusief losse waarnemingen. In totaal betreft dit een aantal van 18.134 individuen en 385 soorten. Tijdens de monitoring, dus de waarnemingen verzameld gedurende de monitoringsavonden, zijn 2.889 waarnemingen verzameld. Dit betreft 330 soorten macro-nachtvlinders, met een gemiddelde van ongeveer 80 soorten per locatie. Het maximale aantal gevangen soorten tijdens de monitoring ligt op 149 in Posterholt, gevolgd door 129 soorten in Brunssum en Weert.

In de top tien van de in aantal meest gevangen soorten [tabel 1] staat de Huismoeder (*Noctua pronuba*) in aantal bovenaan. Deze soort vertegenwoordigde 12% van alle waargenomen individuen tijdens de monitoring en werd onafhankelijk van de methode in grote aantallen gevangen. Het betreft een voor Nederland gewone soort die overal kan worden aangetroffen (WARING & TOWNSEND, 2006). Waarschijnlijk is de naam te danken aan het feit dat deze vlinder ook vaak in huis kan worden aangetroffen. De top tien bestaat verder uit soorten van drie families macro-nachtvlinders, namelijk de uilen (*Noctuidae*), de tandvlinders (*Notodontidae*) en de spanners (*Geometridae*). Van deze laatste twee families staat maar één soort in de top tien, namelijk van de spanners de Taxusspikkelspanner (*Peribatodes rhomboidaria*) en van de tandvlinders de Eikenprocessierups (*Thaumetopoea processionea*). Deze laatste soort wordt altijd in een korte periode in grote aantallen gevangen. De Taxusspikkelspanner kan juist gedurende een lange periode worden waargenomen. De top tien vertegenwoordigt bijna 40% van alle waargenomen individuen tijdens de monitoring.

FIGUUR 2

Twee voorbeelden van de kleurrijkdom van enkele nachtvinders: a) de Vuursteenvlinder (*Habrosyne pyritoides*, foto: J. Boeren) en b) de Puntige zoomspanner (*Epione repandaria*, foto: E. van Asseldonk).

FIGUUR 3

De Krompootdoodgraver (Necrophorus vespillo) bleek ook belangstelling voor de lichtval te hebben (foto: G. Verschoor).

Bijzondere soorten

Het leuke van 'motten' is dat naast de vele enigszins grijze eenkleurige vlinders, ook een enorme hoeveelheid aan bijzonder mooi gekleurde soorten kan worden aangetroffen [figuur 2]. Met name de Vuursteenvlinder (*Habrosyne pyritoides*) bleek in dit geval bij de deelnemers favoriet. Maar ook de familie van de pijlstaarten (*Sphingidae*) bevat een groot aantal attractieve soorten. Van deze groep werden zes soorten met enige regelmaat gezien, waarvan de Populierpijlstaart (*Laothoe populi*) het meest.

Mede doordat er relatief nog weinig bekend is over nachtvinders, zijn veel bijzondere ontdekkingen mogelijk. Zo werd dit voorjaar de bijzondere Drievlekspanner (*Stegania trimaculata*) aangetroffen in Midden-Limburg. Hij vliegt zowel in het voorjaar als in augustus-september (WARING & TOWNSEND, 2006). In het najaar werd de soort op de meeste plaatsen nogmaals waargenomen. Verrassend was ook het Bosbesbruintje (*Macaria brunneata*). Deze soort staat te boek als zeldzaam, zeker in Limburg (VLINDERSTICHTING, 2009), maar werd verspreid over het gehele netwerk vele malen aangetroffen. Verleden jaar werden zowel de Coniferenuil (*Lithophane leautieri*) als de Kompassla-uil (*Hecatera dysodea*) als bijzondere waarnemingen gemeld (VERSCHOOR *et al.*, 2008a). Aangezien in 2009 de Coniferenuil op dezelfde plaats werd waargenomen, wordt de aanwezigheid van een populatie vermoed. De Kompassla-uil werd in 2009 op twee nieuwe locaties ontdekt. Mogelijk komt deze soort algemener in Limburg voor dan bekend.

Een andere bijzondere vondst is de Dennenbandspanner (*Pungeleria capreolaria*), een zuidelijke soort die sinds 1978 uit ons land bekend is. Hoewel de soort nog steeds erg zeldzaam is, wordt de vlinder de laatste jaren steeds vaker in ons land waargenomen (VLINDERSTICHTING, 2009). De Dennenbandspanner is onder andere bekend van een populatie in de bossen bij Vaals (schriftelijke mededeling Guido Smeets). Tijdens de monitoring werd de vlinder niet alleen bij een deelnemer in Vaals gezien, maar ook in een tuin in Schin op Geul.

Ronduit spectaculair waren twee vondsten binnen drie dagen in Weert: een Karmozijn-

rood weeskind (*Catocala sponsa*) op 25 juli en een Esdoortandvlinder (*Ptilodon cucullina*) op 28 juli als losse waarneming. Het Karmozijnrood weeskind is een zeer zeldzame soort die in heel Nederland kan worden aangetroffen. Van de Esdoortandvlinder zijn slechts enkele waarnemingen in Nederland bekend, onder andere uit Noord-Brabant uit de buurt van Budel (VLINDERSTICHTING, 2009). Een andere spectaculaire vondst was die van drie exemplaren van de Zwartrandgrasuil (*Apamea epomidion*) in Schin op Geul. Van deze soort zijn vanaf 1995 tot heden slechts drie andere locaties in Nederland bekend (VLINDERSTICHTING, 2009). Deze vondst was de eerste bekende waarneming uit de provincie Limburg.

Naast waarnemingen van nachtvinders worden ook andere diersoorten door het licht aangetrokken. Leuk om te noemen in dit verband zijn de vele Meikevers (*Melolontha melolontha*), een vrouwtje Vliegend hert (*Lucanus cervus*), de Krompootdoodgraver (*Necrophorus vespillo*) [figuur 3] en de Oorcidade (*Ledra aurita*).

Nadat alle gegevens op een rij staan, zal in een artikel nader worden ingegaan op de waarnemingen van 2008.

Oproep

U ziet dat u door deelname aan het project voor vele natuurverrassingen kunt komen te staan. Nieuwe deelnemers kunnen zich nog steeds opgeven. Het project start ook dit jaar op 1 april. Voor die tijd zal een informatie-avond worden georganiseerd. Wij roepen daarom iedereen op deel te nemen aan het project. Deelnemers dienen woon-

achtig te zijn in Limburg en ongeveer 15 keer per jaar in hun achtertuin met een laken of lichtval de macro-nachtvinders te willen tellen. Op de internetpagina <http://nachtvlinders.nhgl.nl> vindt u meer informatie over de werkwijze (onder de map documenten) en kunt u genieten van het fotomateriaal dat is verzameld in 2008. U kunt zich opgeven door een bericht te sturen naar de auteurs van dit artikel via nml@nhgl.nl.

Dankwoord

Alle deelnemers van 2008 worden heel erg bedankt voor de deelname aan het project en de uitwisseling van alle verrassende ervaringen.

Jan Boeren, Ernest van Asseldonk & Guido Verschoor

Literatuur

- VERSCHOOR, G., J. BOEREN & E. VAN ASSELONK, 2008a. Nachtvinders in drie tuinen in Limburg nader bekeken. Een voorzichtige aanzet tot monitoring. *Natuurhistorisch Maandblad* 97(2):17-25.
- VERSCHOOR, G., J. BOEREN & E. VAN ASSELONK, 2008b. Nachtvindermonitoringsproject Limburg. Handleiding versie 31 maart 2008. *Natuurhistorisch Genootschap Limburg/Stichting Koekeloere, Roermond/Wessem.*
- VLINDERSTICHTING, 2009. Vlindernet, versie 2. De informatiebron voor dagvlinders en nachtvinders van de Vlinderstichting. 8 december 2008. Januari 2009. www.vlindernet.nl.
- WARING, P., & M. TOWNSEND, 2006. *Nachtvinders. Veldgids met alle in Nederland en België voorkomende soorten.* Tirion Natuur, Baarn.

BOEKBESPREKING

DE NATUUR DICHTBIJ: ONTDEK VLINDERS & LIBELLEN Op pad in 25 bijzondere gebieden

BARBARA RIJKEMA, 2008. KNNV Uitgeverij, Utrecht. Paperback, 104 pagina's. ISBN 978 90 5011 272 7. Prijs € 14,95 (leden KNNV/NHGL/Vlinderstichting € 12,95). Verkrijgbaar bij de KNNV-uitgeverij, De Vlinderstichting of in de boekhandel.

Dit boek is verschenen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van De Vlinderstichting. De bedoeling van dit boek is om enthousiasme op te wekken bij mensen die nog weinig weten van vlinders en libellen. Met behulp van dit boek kunnen ze 25 bijzondere natuurgebieden bezoeken waar interessante vlinders en libellen waar te nemen zijn.

Het boek is praktisch van opzet. Aan de voor- en achterzijde van de kaft zit een flap die naar binnen kan worden gevouwen. Op de binnenzijde van de flappen staan een aantal algemene vlinders en libellen afgebeeld. Ook is hierop vermeld in welke periode van het jaar de betreffende soort kan worden waargenomen. Dat is handig voor mensen die de verschillende soorten niet kennen. De buitenzijde van de achterflap toont een kaart met daarop aangegeven alle 25 bijzondere natuurgebieden. Ieder gebied heeft een nummer. Het nummer correspondeert met de volgorde waarin de gebieden in het boek worden behandeld. De beschrijving van elk gebied bestaat uit een of

meerdere foto's van het terreintype en de soorten vlinders en libellen die kunnen worden aangetroffen. In enkele hoofdstukken wordt een aantal thema's behandeld, bijvoorbeeld hoe je naar vlinders en libellen kunt kijken en hoe hun levenscyclus verloopt. Zo is informatie te vinden over nachtvlinders, overwintering van vlinders en libellen en wordt aandacht besteed aan het beheer en de bescherming van deze soortgroepen.

De 25 geselecteerde gebieden zijn uitgezocht op hun locatie. Helaas liggen niet alle gebieden gelijkmatig over Nederland verspreid. Elf terreinen liggen min of meer geconcentreerd in de regio Friesland, Drenthe en Overijssel. In Zuid-Holland en Noord-Brabant is slechts één gebied aangewezen. Per terrein wordt praktische informatie gegeven over parkeermogelijkheden, wandelroutes, specifieke bijzonderheden en internetpagina's en adressen met nadere informatie over het gebied. Een groot manco is mijns inziens de ontbrekende informatie over de bereikbaarheid per openbaar vervoer. Hoe reis je per openbaar vervoer naar Voorne of de Delleboersterheide? Moet je vanaf de laatste busstop nog verlopen?

Voor mensen die zich al jaren met vlinders en libellen bezig houden is de inhoud te oppervlakkig. Zij kennen meestal de belangrijke gebieden al met hun karakteristieke vlin-der- en libellenfauna. Voor beginners kan dit aantrekkelijk ogend boekje misschien het begin zijn van een boeiende liefhebberij, waardoor zij zich willen gaan verdiepen en inzetten voor het behoud van vlinders en libellen in belangrijke Nederlandse natuurgebieden.

J. HERMANS

GRENZEN IN BEWEGING Beschouwingen over vegetatie-geografie

SCHAMINÉE J.H.J. & E.J. WEEDA (redactie), 2008. KNNV-uitgeverij, Zeist. 184 pagina's. ISBN 978 90 5011 287 1. Te bestellen via de KNNV Uitgeverij (tel. 030-2333544; e-mail: info@knnvuitgeverij.nl of via internetpagina www.knnvuitgeverij.nl) voor

€ 19,95 (€ 17,95 leden NHGL/KNNV), exclusief verzendkosten.

'Grenzen in beweging' geldt alvast voor de opzet van dit boekje. De negen hoofdstukken werden namelijk telkens geschreven door een biologiestudent samen met een specialist in het vakgebied. Je zou bijna jaloers worden op die student!

Na een inleiding, die meteen ook een uitgebreide leeswijzer is, volgen twee hoofdstukken over de geografie van vaatplanten. In het eerste wordt uitgelegd wat plantengeografie is en welke basisbegrippen hierbij van belang zijn. Florarijken, regionen, provincies, areaaltypen, flora-elementen en areaalformules hebben na het lezen geen geheimen meer. Om een en ander in perspectief te plaatsen, wordt dit alles in hoofdstuk twee nog eens overgedaan, maar dan op een heel andere schaal, namelijk die van Nederland. Hierdoor gaat ook het eerste hoofdstuk meer leven. In hoofdstuk drie wordt eigenlijk nog eens dezelfde thematiek behandeld, maar dan met betrekking tot mossen; die zijn als groep veel ouder dan de zaadplanten en gedragen zich fyto-geografisch ook anders. Nadat op die manier alle punten op alle i's gezet zijn, komen meer specifieke thema's aan bod. In hoofdstuk vier wordt ingegaan op de toch wel bijzondere problematiek van de apomicten (zelfbestuivers). Wat is een soort als je het over apomicten hebt? En wat bezielt planten om apomictisch te worden? Dan lijkt je toch erg kwetsbaar, of misschien ook niet? Hotspots, een geschikter

Nederlands woord is er blijkbaar niet, zijn de plaatsen waar je moet zijn als je maximale biodiversiteit wilt zien. Er zijn hotspots op alle niveaus, van Nederland tot de wereld. Hebben al die gebieden iets met elkaar gemeen? Hierop wordt in hoofdstuk vijf antwoord gegeven. Naar het stuk over halfnatuurlijke graslanden was ik benieuwd. Helaas is mijn nieuwsgierigheid niet bevredigd. Hoofdstuk zes staat bol van de veronderstellingen en niet-gestaafde aannames en er wordt wel op een erg speciale manier omgegaan met de tijdschaal. Natuurlijk kon ook klimaatverandering als onderwerp niet ontbreken. In hoofdstuk zeven wordt dit thema op een prettig genuanceerde manier behandeld. Ook in de daaropvolgende verhandeling staat klimaatverandering centraal. Hier wordt aan de hand van voorbeelden uit de tropen uitgelegd dat ecosystemen hun eigen dynamiek hebben en dat veranderingen niet per definitie moeten toegeschreven worden aan menselijk handelen. Het laatste hoofdstuk heeft een titel die doet denken aan 'oude wijn in nieuwe zakken'. Met oude wijn is vaak niets mis en dat geldt ook voor de inhoud van dit stuk. Door twee disciplines met elkaar te combineren kunnen hoge wetenschappelijke toppen bereikt worden en kan een fantastisch vak als fylogeografie ontstaan. Al bij al is het een zeer leeswaardige bundel geworden; verschillende hoofdstukken geven honger naar meer en dat is toch positief. De paar kleine en duidelijk door de tekstverwerker geïnduceerde foutjes doen hier niets aan af. Het grote minpunt en tevens hopelijk verbeterpunt voor volgende Monografieën, is de kwaliteit van de figuren. De grafieken zijn over het algemeen wel helder, maar de leesbaarheid van de kaartjes varieert van slecht tot nihil; soms, zoals bijvoorbeeld in hoofdstuk twee, moet je zelfs aardig goed kunnen puzzelen.

Grenzen in beweging is zeker een aanradervooreeniederdiegeïnteresseerd is in de laatste ontwikkelingen in de vegetatiegeografie. Benieuwd naar de volgende Monografieën!

MARTINE LEIJUNE

ONDER DE AANDACHT

ALGEMENE LEDENVERGADERING OP 6 APRIL 2009

Namens het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap nodigen wij alle leden uit tot het bijwonen van de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering. De vergadering zal dit jaar worden gehouden op 6 april 2009 bij de Kring Heerlen, om 20.00 uur in de zaal van de Botanische Tuin, St. Hubertuslaan 74 te Kerkrade. Na afloop van de Algemene Ledenvergadering vindt een Kringbijeenkomst plaats met een lezing over orchideeën.

De agenda voor de vergadering is als volgt:

1. Opening en mededelingen.

2. Verslag vorige vergadering.

De vorige Algemene Ledenvergadering werd gehouden op 3 april 2008 bij de kring Maastricht. Het verslag is te raadplegen op www.nhgl.nl.

3. Jaarverslag en Jaarrekening 2008.

Destukken kunnen worden opgevraagd bij het kantoor van het Genootschap, of worden gedownload van de website (www.nhgl.nl). Ter vergadering volgt een toelichting op de Jaarrekening en het Jaarverslag.

4. Benoeming bestuursleden.

Als nieuw Algemeen Bestuurslid wordt voorgedragen Stef Keulen. Volgens het rooster van aftreden zijn de volgende bestuursleden aftredend: Joof Teeuwen, Jan Hermans, Nicole Reneerkens en Hans de Mars. Alle leden hebben aangegeven zich herkiesbaar te willen stellen.

Vanuit het Dagelijks Bestuur heeft de voorzitter, Frans Coolen, te kennen gegeven zijn functie te willen beëindigen. Harry Tolkamp, thans plaatsvervangend secretaris, wordt voorgedragen om hem op te volgen. Daarnaast heeft penningmeester Leo Ho-

bus te kennen gegeven zijn functie te willen beëindigen. Op het moment van aanleveren van deze uitnodiging is nog geen kandidaat voor zijn opvolging bekend. Belangstellenden kunnen zich melden bij ondergetekende.

5. Rondvraag en sluiting.

Namens het Dagelijks Bestuur,
Denis P.E.M. Frissen, Secretaris

VOORLICHTING NATURA 2000 DOOR KNNV EN NHGL

Momenteel wordt gewerkt aan de aanwijzing van Natura 2000-gebieden in Nederland. Deze gebieden bevatten belangrijke op Europees niveau te beschermen habitats en soorten en moeten leiden tot een Europees Ecologisch Netwerk van natuurgebieden, het zogenaamde Natura 2000-netwerk. De aanwijzing van deze gebieden is een uitvloeisel van de Europese Vogel- en de Habitatrichtlijn. Meer informatie hierover staat op de internetpagina: www.minlnv.nl, onder Natura 2000.

In 2008 werden in 20 Natura 2000-gebieden verspreid over heel Nederland, maar met uitzondering van Limburg, publieksexcursies georganiseerd door de afdelingen van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV). Ook werden gebiedsbrochures samengesteld. Het doel van het voorlichtingsproject was het positief onder de aandacht brengen van nut en noodzaak van het Natura 2000-netwerk. De campagne uit 2008 was gericht op omwonenden van deze Natura 2000-gebieden. De informatie betrof vooral de habitats en de soorten die kenmerkend zijn voor ieder gebied. Bij het project

FOTO: R. PAHLPLATZ

zijn enkele professionele krachten (coördinatie) en veel vrijwilligers (excursieleiders) betrokken geweest. Uit een evaluatie is gebleken dat het project heeft bijgedragen aan een betere bekendheid van de Natura 2000-gebieden.

Voor het voorlichtingsproject is een internetpagina ontwikkeld: www.natuurinnederland.eu. De gebiedsbrochures van de 20 Natura 2000-gebieden die in 2008 in de aandacht stonden zijn hierop terug te vinden. De brochures geven ook suggesties op kaart voor het bezoeken van deze gebieden.

Het project heeft een vervolg gekregen in 2009. De KNNV heeft hierbij samenwerking gezocht met het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg om ook in Limburg aandacht aan Natura 2000 te besteden. Dit jaar worden voor vier Limburgse Natura 2000-gebieden, namelijk Boschhuizerbergen, Groote Peel, Meinweg en Geuldal, excursies georganiseerd en brochures opgesteld. De excursies in Limburg worden in de provinciale en regionale pers onder de aandacht gebracht. De gebiedsbrochures zijn op korte termijn beschikbaar. Vrijwilligers die komend jaar twee keer een excursie in een van deze terreinen willen leiden, kunnen zich aanmelden bij Raymond Pahlplatz, tel. 0495-622268; e-mail: info@meervelt.nl.

BINNENWERK BUITENWERK

OP DE INTERNETPAGINA WWW.NHGL.NL IS DE MEEST ACTUELE AGENDA TE RAADPLEGEN

● **DONDERDAG 5 MAART** houdt Gerard Majoor bij **Kring Maastricht** een lezing over de slakken van de Sint-Pietersberg. Aanvang 20.00 uur, Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **ZONDAG 8 MAART** verkent de **Plantenstudiegroep** de omgeving van de Commanderie in Sint-Pietersvoeren. Vertrek om 10.00 uur vanaf NS-station

Maastricht (Meerssenerweg). Pierre Grooten en Pierre Thomas (tel. 045-8503060) vertrekken om 10.30 uur vanaf de kerk van Sint-Pietersvoeren.

● **ZONDAG 8 MAART** organiseert de **Werkgroep Driestruik** een werkdag bomen kappen. Start om 9.00 uur bij de poort aan de Driestruikweg. Vanuit Roermond richting Vlodrop (N570). De dag duurt tot 13.00 uur. Graag aanmelden bij Wouter Jansen (tel. 0475-326798).

● **MAANDAG 9 MAART** houdt Leo Groen voor **Kring Heerlen** een lezing over landschap en vegetatie in de IJstijd. Aanvang 20.00 uur in de zaal van Botanische Tuin, St. Hubertuslaan 74 te Kerkrade.

● **DONDERDAG 12 MAART** houdt Rob Gubbels voor **Kring Roermond** een lezing over vistrappen, waterkwaliteit en vissen in Roer en Rode Beek. Aanvang 20.00 uur in het Groenhuis, Godswederderstraat 2, Roermond.

● **VRIJDAG 13 MAART** organiseert de **Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven** een ledenavond in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Aanvang 19.30 uur.

● **VRIJDAG 13 MAART** verzorgt Peter Eenshuistra voor **Kring Venlo** een diallezing over de paddenstoelenrijkdom van Zweden. Aanvang 20.00 uur in de kinderboerderij Hagerhof te Venlo.

● **DONDERDAG 19 MAART** geeft Jasja

Dekker voor de **Zoogdierenstudiegroep** een lezing over konijn en haas. Aanvang 20.00 uur in het Groenhuis, Godswaerderstraat 2, Roermond.

● **VRIJDAG 20 MAART** houdt Leo Groen voor de **Plantenstudiegroep** een lezing over de vegetatiegeschiedenis van de lössgebieden van Zuid-Limburg en omgeving. Aanvang 20.00 uur, Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **VRIJDAG 20 MAART** verzorgt Rob Geraeds voor de **Herpetologische Studiegroep** een lezing over de Knoflookpad in Limburg, Nederland en de Euregio. Aanvang 20.00 uur in het Groenhuis

in Roermond. Indien de weersomstandigheden het toelaten, zal na de lezing een Heikikker-excursie plaatsvinden.

● **VRIJDAG 20 MAART** houdt de **Vogelstudiegroep** haar voorjaarsbijeenkomst met een workshop van waarneming.nl in restaurant de Postkoets, Posthuisweg 13 te Horn. Aanvang 19.30 uur.

● **WOENSDAG 25 MAART** houdt Guido Verschoor voor de **Vlinderstudiegroep** een lezing over het Nachtvlindermonitoringsproject in Limburgse tuinen. Aanvang 20.00 uur, Natuurhistorisch Museum Maastricht.

● **ZATERDAG 28 MAART** organiseert de **Herpetologische Studiegroep** een poelenexcursie naar Landgoed Arcen en Straelenbroek door Henk Heijligers. Vertrek om 10.00 uur vanaf het kantoor van Stichting het Limburgs Landschap, Rijksstraatweg 1 te Lomm.

● **ZATERDAG 28 MAART** is er een excursie van de **Vissenwerkgroep**. Aanvang 10.00 uur. Meer info en aanmelding via e-mailadres vissen@nhgl.nl.

● **ZONDAG 29 MAART** leidt Nico Ploumen (tel. 045-5322459) voor de **Plantenstudiegroep** een voorjaarsexcursie naar de Hohnbach. Vertrek om 10.00

uur vanaf het wegrestaurant bij Baneheide.

● **ZONDAG 29 MAART** organiseert de **Werkgroep Driestruik** een werkdag bomen kappen om de heide weer open te maken voor Zandhagedis en Levendbarende hagedis. Start om 9.00 uur (tot 13.00 uur) bij de poort aan de Driestruikweg. Graag aanmelden bij Wouter Jansen (tel. 0475-326798).

● **DONDERDAG 2 APRIL** houdt Astrid Of fermans voor **Kring Maastricht** een lezing over de Maas in historisch perspectief. Aanvang 20.00 uur, Natuurhistorisch Museum Maastricht.

COLOFON

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

ADRES

Godswaerderstraat 2, 6041 GH Roermond, tel. 0475-386470, kantoor@nhgl.nl, www.nhgl.nl.

DAGELIJKS BESTUUR

F. Coolen (voorzitter), D. Frissen (secretaris), L. Hobus (penningmeester), R. Geraeds (ondervoorzitter) & H. Tolkamp (plaatsvervangend secretaris).

KANTOOR

O. Op den Kamp, J. Schiebroek, N. Huizenga, S. Teeuwen & J. Cuypers.

LEDENADMINISTRATIE

O. Weinreich, ledenadministratie@nhgl.nl. Giro: 1036366. BIC: PSTBNL 21, IBAN: NL06 PSTB 0001 0363 66 België: 000-1501743-54.

LIDMAATSCHAP/BESTELLINGEN

€ 27,50 p/j. Leden t/m 23 j. & 65+ € 13,75; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 82,50. Publicaties zijn te bestellen bij bureau NHGL. Losse nummers € 4; leden € 3,50 m.u.v. themanummers (incl. porto).

PADDESTOELENSTUDIEGROEP

P. Kelderman, Herkenbroekerweg 23, 6301 EG Valkenburg, paddestoelen@nhgl.nl.

PLANTENSTUDIEGROEP

O. Op den Kamp, Canisiusstraat 40, 6462 XJ Kerkrade, planten@nhgl.nl.

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

W. Jansen, Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond, sprinkhanen@nhgl.nl.

STUDIEGROEP ONDERAARDESE KALKSTEENGROEVEN

G. Beckers, Moesdaal 65, 6228 HX Maastricht, sok@nhgl.nl.

VISSENWERKGROEP

V. van Schaik, Hoosveld 56, 6075 DB Herkenbosch, vissen@nhgl.nl.

VLINDERSTUDIEGROEP

J. Queis, Spaanse singel 2, 6191 GK Beek, vlinders@nhgl.nl.

VOGELSTUDIEGROEP

R. van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen, vogels@nhgl.nl.

WATZITDAAR.NL

A. Heijnen, Mockenborg 44, 6228 CR Maastricht, watzitdaar@nhgl.nl.

WERKGROEP DRIESTRUIK

W. Jansen, Wilhelminalaan 85, 6042 EM Roermond, driestruik@nhgl.nl.

ZOOGDIERENWERKGROEP

J. Regelink, Heuvenseweg 13, 6991 JH Rheden, zoogdieren@nhgl.nl.

KRINGEN

KRING HEERLEN

P. Spreuwenberg, Kleikoeleweg 25, 6371 AD Landgraaf, heerlen@nhgl.nl.

KRING MAASTRICHT

B. Op den Camp, Ambiorixweg 85, 6225 CJ Maastricht, maastricht@nhgl.nl.

KRING ROERMOND

M. de Ponti, Parklaan 10, 6045 BT Roermond, roermond@nhgl.nl.

KRING VENLO

J. Eenshuistra, L. van Beierenstraat 1, 5913 VM Venlo, venlo@nhgl.nl.

KRING VENRAY

H. Alards, Dokter Kortmannweg 24, 5804 BA Venray, venray@nhgl.nl.

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

REDACTIE

G. Verschoor & O. Op den Kamp (hoofdredactie), H. Heijligers, J. Hermans, M. Lejeune, A. Lenders, A. Ova & J. Willems. redactie@nhgl.nl.

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

BASISONTWERP

J. Bruustens, grafisch ontwerper, Maastricht.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht, mvandemanakker@xs4.all.nl.

EDITING SUMMARIES

J. Klerkx, Maastricht.

DRUK

SHD Grafimedia, Swalmen.

COPYRIGHT

Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

Het uitgeven van het Natuurhistorisch Maandblad wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de provincie Limburg.

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten, snl@nhgl.nl.

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg, lierelei@nhgl.nl.

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van de waarnemingsgegevens van het NHGL, natuurbank@nhgl.nl.

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAÏK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht, vanschajkstichting@nhgl.nl.

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

B. Morelissen, Agrimonie 14, 5931 ST Tegelen, foto@nhgl.nl.

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

D. Frissen, Hemelrijkstraat 6, 6301 AK Valkenburg, herpetofauna@nhgl.nl.

LIBELLENSTUDIEGROEP

J. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne, libellen@nhgl.nl.

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

S. Keulen, Mesweg 10, 6336 VT Hulsberg, mollusken@nhgl.nl.

MOSSENSTUDIEGROEP

P. Spreuwenberg, Kleikoeleweg 25, 6371 AD Landgraaf, mossen@nhgl.nl.

EUREGIONALE BOTANISCHE BIJEENKOMST

De Euregio Maas-Rijn is een gebied met allerlei verschillende bodems, landschappen en milieus. Deze variëren van kalkrijk tot zuur, van droog tot nat, van zandgrond tot klei en van hoog tot laag. De rijkdom aan planten in zo'n beperkt gebied is hierdoor aanzienlijk.

Op zondag 19 april 2009 organiseert de Plantenstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Maastricht de tweede Euregionale bijeenkomst voor botanici uit Euregio Rijn-Maas.

Doel van de bijeenkomst is het aanhalen van contacten tussen botanici aan weerszijden van de grens. We willen tijdens de bijeenkomst kennismaken met elkaars natuurgebieden betreffende de flora, het beheer, de werkwijze, activiteiten en projecten en onderzoeken of er misschien gezamenlijk projecten en activiteiten georganiseerd kunnen worden. 's Morgens is er een lezing door Bert Maes auteur van het boek "Inheemse bomen en struiken". Deze lezing gaat over "De bomen van het Limburgse oerbos", recent onderzoek naar autochtone bomen en struiken in Nederlands Limburg en aangrenzende gebieden in Vlaanderen en Duitsland. 's Middags maken we onder leiding van Bert Maes een wandeling langs de rijke voorjaarsflora van het Savelsbos, waarbij er veel aandacht is voor de bomenrijkdom in het Savelsbos. Misschien wel één van de meest oorspronkelijke bossen in onze omgeving. Bert Maes zal uitgebreid stilstaan bij de verschillende soorten bomen.

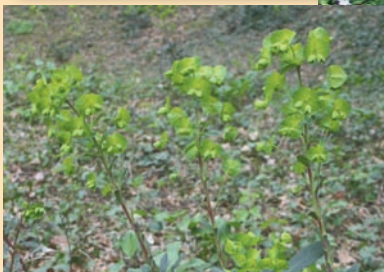

FOTO: S.O. OP DEN KAMP

PROGRAMMA

Ochtend:

- Locatie: Natuurhistorisch Museum Maastricht, De Bosquetplein 7, 6211 KJ Maastricht
- 9.30 uur Ontvangst met koffie.
- 10.00 uur Welkomswoord.
- 10.15 uur Lezing over "De bomen van het Limburgse oerbos" door Bert Maes.
- 11.15 uur Discussie.
- 11.30 uur Lunch.

Middag:

- Locatie: Savelsbos, Kerk van Ryckholt aan de Rijksweg
- 12.30 uur Vertrek naar Ryckholt.
- 13.00 uur Start excursie onder leiding van Bert Maes.
- 17.00 uur Einde.

De voertaal bij het officiële gedeelte van het programma is Nederlands, vertaling voor Duitstalige gasten is voorhanden.

We willen natuurlijk graag weten of u belangstelling heeft voor deze dag. U kunt zich hiervoor aanmelden via: <http://botanie.nhgl.nl/> of via e-mail: planten@nhgl.nl of bellen met tel. 0475-386470. Hier kunt u ook terecht voor meer informatie.

De toegang tot de bijeenkomst is gratis. De lunch wordt u aangeboden door het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

INHOUDSOPGAVE

- 41 HET DAL VAN DE EYSERBEEK**
Impressie van het Genootschapsweekend in 2008
O. Op den Kamp, B. Jeuken, S. Keulen, J. Regelink & G. Verschoor
Tijdens het Genootschapsweekend van 2008 werd het dal van de Eyserbeek en omgeving door ruim 40 personen geïnventariseerd. Dit artikel beschrijft de waarnemingen van planten, mollusken, solitaire bijen, nachtvlinders, zoogdieren en vogels die tijdens het weekend zijn gedaan.
- 47 IJLE KROPAAR IN ZUID-LIMBURG**
K. Eichhorn & R. van Moorsel
Door de gelijkenis met Kropaar is de taxonomische status van IJle kropaar omstreden. Uit dit artikel wordt duidelijk dat deze plant ten onrechte ontbreekt in de moderne Nederlandse flora's. De belangrijkste, historische groeiplaatsen in Zuid-Limburg van deze kensoort van het Eiken-Haagbeukenbos blijken veelal nog steeds aanwezig.
- 50 OPMERKELIJKE LUIKS-LIMBURGSE KRIJTFOSSELEN**
Deel 11. Een buitenmaats schelpkreeftje
J. Jagt, B. van Bakel & R. Fraaije
In 2006 werd een fossiel schelpkreeftje uit het type Maastrichtien beschreven. Pas later werd bekend dat dit materiaal een nieuw geslacht én soort voorstelde, namelijk *Meso-leberis hollandica*, van een groep die tegenwoordig alleen voorkomt in zee. In het Mesozoïcum waren deze zeldzaam.
- 52 DUIJS VILTKRUID IN LIMBURG**
J. Hermans
Het merendeel van de groeiplaatsen van Duits viltkruid van voor 1950 ligt in Zuid-Limburg. Na een sterke achteruitgang sindsdien wordt vanaf het jaar 2000 Duits viltkruid weer regelmatig uit Limburg gemeld en is zelfs sprake van een toename. Opmerkelijk genoeg komen alle recente vondsten uit Midden- en Noord-Limburg.
- 55 MEDEDELING**
Nachtvlindermonitoringsproject Limburg
Oproep en korte terugblik op 2008
- 58 BOEKBESPREKINGEN**
- 59 ONDER DE AANDACHT**
- 59 BINNENWERK BUITENWERK**
- 60 COLOFON**